

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΨΗΦΙΔΩΤΩΝ ΔΑΠΕΔΩΝ
ΜΕ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

(ΠΙΝ. 4 - 31)

Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου

Τὰ ψηφιδωτά δάπεδα τῆς ρωμαιοκρατίας στήν Ἑλλάδα, πού ἀποκαλύπτονται καθημερινά σέ ἕλα σχεδόν τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας σέ μεγάλο ἀριθμό, ἐκτός ἀπό τὰ κοινά διακοσμητικά θέματα, συνήθως φυτικά καί γεωμετρικά, παρουσιάζουν καί μεγάλη ποικιλία συνθέτων ἢ ἀπλῶν παραστάσεων μέ ἀνθρώπινες μορφές.

Τῆ συγκέντρωση τῶν τελευταίων αὐτῶν παραστάσεων καί τήν παρουσίασή τους σέ μιὰ πρώτη μορφή ἔχει ὡς ἀντικείμενο ἡ μελέτη πού ἀκολουθεῖ. Στις ἀνθρώπινες μορφές περιλαμβάνονται καί τὰ διάφορα μυθολογικά πλάσματα, ὅπως κένταυροι καί τρίτωνες κ.ἄ., πού ἔχουν ἀνθρώπινο τὸ ἐπάνω μισό τοῦ σώματός τους.

Οἱ πόλεις ἢ οἱ τοποθεσίες, ἀπό τίς ὁποῖες προέρχονται τὰ ψηφιδωτά, δίνονται μέ ἀλφαβητική σειρά. Ἀκολουθοῦν σύντομη περιγραφή τοῦ θέματος καί ἡ σχετική βιβλιογραφία. Γιά τῆ χρονολόγηση τοῦ δαπέδου, ὅταν αὐτή δέν συνάγεται μέ ἀπόλυτα τεκμήρια, λαμβάνεται ὑπόψη ἡ προτεινόμενη ἀπό τὸν ἀνασκάψαντα ἢ τὸν δημοσιεύσαντα. Ὡς τελευταῖο χρονολογικὸ ὄριο γιά τὰ ψηφιδωτά πού ἀναγράφονται στήν ἐργασία αὐτὴ ἐθέσαμε τὸν 4ο αἰώνα μ.Χ.¹ Ὁψιμότερα ἔργα, ὅπως εἶναι τὰ ψηφιδωτά τῆς προσωποποίησης τῶν ἐποχῶν καί τῆς Ἀπόλαυσης στὸ Ἄργος² ἢ τὰ πολὺ γνωστὰ τῶν μηνῶν καί τοῦ κυνηγιοῦ στήν ἴδια πόλη³, δέν περιλαμβάνονται, γιὰ τὴν ἡ τέχνη πού ἀντιπροσωπεύ-

1. Στὴ χρονολόγηση τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ καταλόγου δέν ἀναγράφεται ἡ ἐνδειξη «μ.Χ.».

2. A. Carandini, «Maestranze, linguaggio e stile nei mosaici tardo-antichi di Argos», *ArchCl* 16 (1964), σ. 308-310, πίν. 84-6, J.P. Sodini, «Mosaïques paléochrétiennes de Grèce», *BCH* 94 (1970), σ. 749 σημ. 98. Τέλους 4ου - ἀρχῶν 5ου αἰ.

3. Τίς κυριώτερες ἀναφορὲς στὸ ψηφιδωτὸ αὐτὸ βλ. στὰ *BCH* 54 (1930), *Chronique* σ. 481, εἰκ. 20, 78 (1954), *Chronique* σ. 168-170, εἰκ. 20, πίν. VII, 80 (1956), *Chronique* σ. 396-8, εἰκ. 58-60, R. Ginouvès, «La mosaïque des mois à Argos», *BCH* 81 (1957), σ. 216-268, εἰκ. 1-38, A. Carandini ὅπ. π. σ. 300-310, M. L. Rinaldi, «Il costu-

ουν κινεῖται μέσα σὲ καλλιτεχνικὸ κλίμα διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

Μὲ τὴν προσθήκη τοῦ θεματολογικοῦ πίνακα στὸ τέλος δείχνεται ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων τῶν ψηφιδωτῶν, καθὼς καὶ ἡ συχνότητα μὲ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ στὸν ἑλληνικὸ χῶρο.

Τὸ ὕλικὸ συγκεντρώθηκε μὲ βάση κατὰ κύριο λόγο τὴ βιβλιογραφία, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν ἐξετάσαμε καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ψηφιδωτὰ εἶτε κατὰ χώραν εἶτε στὰ μουσεῖα. Ὡστόσο, σὲ μερικές περιπτώσεις, στάθηκε ἀδύνατο νὰ δοῦμε τὰ ψηφιδωτά, νὰ πληροφορηθοῦμε γιὰ τὴν τύχη τους ἢ νὰ βεβαιωθοῦμε γιὰ τὴ σωστὴ χρονολόγησή τους. Οἱ γενικὲς καὶ συμπτωματικὲς ἀναφορὲς σ' αὐτὰ ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὀδηγοῦν ἀναγκαστικὰ σὲ ἀσάφειες καὶ ἀκόμα σὲ παραλείψεις, παρὰ τὴν προσπάθειά μας νὰ ἐξουδετερωθοῦν αὐτὲς ὅσο ἦταν δυνατὸν.

Πολλὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στοὺς ἀρχαιολόγους ποὺ εἶχαν τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἄδεια νὰ περιλάβω στὸν κατάλογο ψηφιδωτὰ ποὺ ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους καὶ ποὺ ἀκόμα δὲν ἔχουν δημοσιευθῆ, ἢ νὰ μὲ βοηθήσουν μὲ φωτογραφίες ψηφιδωτῶν ἢ ἄλλες πολύτιμες πληροφορίες. Ἰδιαίτερα εὐχαριστῶ τὸν ἐπίτιμο ἔφορο κ. Χ. Μακαρόνα γιὰ τὴν πρόθυμη βοήθειά του στὴν ταύτιση τῶν σωζόμενων τμημάτων τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Νάουσας καὶ τὴν ἄδεια γιὰ τὴ φωτογράφησή τους· τὸν καθηγητὴ κ. Φ. Πέτσα γιὰ τὴν ἄδεια νὰ περιλάβω τρία πρόσφατα εὐρήματά του στὴν Πάτρα (ἀρ. 53, 55, 57)· τὸν ἔφορο κ. Γρ. Κωνσταντινόπουλο γιὰ τὴν ἄδεια νὰ φωτογραφίσω τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Castello τῆς Ρόδου· τὴν ἔφορο δ. Ο. Ἀλεξανδρῆ γιὰ τὴν ἄδεια νὰ περιλάβω τὸ ψηφιδωτὸ τῆς ὁδοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ Θεσσαλονίκης μὲ φωτογραφίες του· τὸν ἐπιμελητὴ κ. Γ. Παπαποστόλου γιὰ τὸ ψηφιδωτὸ τῆς ὁδοῦ Παναχαϊκοῦ 8 στὴν Πάτρα, καὶ τὴν ἐπιμελήτρια δ. Δ. Χατζῆ γιὰ τὸ ψηφιδωτὸ τῆς ὁδοῦ Ποτάμωνος Μυτιλήνης· τὸν ἐπιμελητὴ κ. Χ. Κριτζᾶ γιὰ τὴν ἄδειά του νὰ δῶ τὸ πρόχειρα καλυμμένο ψηφιδωτὸ τῆς ὁδοῦ Τριπόλεως 7 στὸ Ἄργος (ἐλάχιστα γνωστὸ ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία) καὶ νὰ τὸ περιγράψω. Θερμὰ ἐπίσης εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴ μου κ. Στ. Πελεκανίδη γιὰ τίς πολύτιμες συμβουλές του, καὶ τὸν καθηγητὴ κ. Α. Πολίτη γιὰ τὴ συμβολή του στὴν καλύτερη ἐμφάνιση τῆς μελέτης.

Στίς τυποποιημένες συντομογραφίες ἀρχαιολογικῶν περιοδικῶν, ἃς προστεθοῦν καὶ οἱ ἀκόλουθες, λιγότερο γνωστές: *AZ*: *Archäologische Zeitung*, *BullAIEMA*: *Bulletin d'Information de l'Association internatio-*

me romane e i mosaici di Piazza Armerina», *Rivista del R. Istit. d'Archeol. e Storia dell'Arte* 13/14 (1964/5), σ. 235, 253, εἰκ. 44. Τέλους 5ου - ἀρχῶν 6ου αἰ. Στὴν ἴδια οἰκία, ἡ παράσταση μυθολογικῆς διονυσιακῆς σκηνῆς συνεχίζει ἀκόμα τὴν «παλιά» παράδοση (βλ. *BCH* 78 (1954) σ. 170).

nale pour l'étude de la mosaïque antique, *MAAR*: Memoirs of the American Academy in Rome, *Memorie*: Memorie, publicate a cura dell'Istituto storico - archeologico F.E.R.T. e della R. Deputazione di Storia Patria per Rodi, VDI: Vestnik Drevnej Istorii.

Στις φωτογραφίες τῶν πινάκων ἀναφέρεται μέσα σὲ παρένθεση ἡ προέλευσή τους, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴ συγγραφέα.

ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ: Βλ. Κορώνη (ἀρ. 22)

1. ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Κεφαλληνίας

Παραλιακὴ θέση («Μι ἀ μ π ε λ ι»), κοντὰ στὸν νέο συνοικισμό τῆς Σκάλας. Τρεῖς χῶροι ἑπαυλῆς¹.

Κατὰ χῶρον (ἡ ἑπαυλὴ ἔχει ἀναστηλωθῆ)².

Θέματα: α) Προθάλαμος: Σὲ πλαίσια ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμήματα καὶ ἀνάμεσα σὲ δύο ὁμοιόμορφες παραστάσεις μὲ γεωμετρικὸ θέμα, ὄρθιος γυμνὸς νέος δέχεται τὴν ἐπίθεση τεσσάρων ἀγρίων θηρίων. Ἐπίγραμμα κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση ταυτίζει τὴ νεαρὴ μορφή μὲ τὸ Φθόνο (πίν. 4).

β) Θάλαμος II: Πολλαπλὰ πλαίσια ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλον δύο παιδιὰ δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπὸ βωμὸ ποὺ φέρει καρπούς. Τὰ παιδιὰ φοροῦν κοντούς, χαμηλὰ ζωσμένους χειριδωτοὺς χιτῶνες, καὶ κρατοῦν σκευὴ γιὰ τὴ θυσία. Κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση τρία ζῶα (ταῦρος, κριάρι, κάπρος), καὶ πῦρ χαμηλὰ ἐπιγραφὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία μαθαίνουμε τὸ ὄνομα τοῦ ψηφωτῆ Κράτερος.

γ) Θάλαμος III³: Σὲ γεωμετρικὰ πλαίσια ἔχνη ἄγνωστης παράστασης καὶ ἐπιγραφῆς.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: W. A. Goodisson, *A Historical and Topographical Essay upon the Islands of Corfu, Leucadia, Cephalonia, Ithaca and Zante*, London 1822, σ. 141-2. — O. Riemann, *Recherches archéologiques sur les îles ioniennes II, Céphalonie*, Paris 1879, σ. 57, 59 — G. Daux, *BCH* 82 (1958) Chronique σ. 727-732, εἰκ. 1-5 — Σ. Μαρινάτου, «Δύο ἐπιγράμματα ἐκ Κεφαλληνίας», *ΕΦΣΠΑ* 9 (1958 / 59), σ. 355-361, εἰκ. 3 ἄνω, 4. Πρβ. Ἡδὸ 5 (1962), σ. 43-7 — G. Daux, *BCH* 83 (1959), Chronique σ. 659 — J. et L.

1. Ἀκολουθοῦνται οἱ ὀνομασίες τῶν χῶρων ποὺ δίνονται στὴ δημοσίευση τοῦ μνημείου.

2. Τὴν πληροφορία ὀφείλω στὴν ἐπιμελήτρια δ. Ἰφιγ. Δεκουλάκου. Τὴν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτῆ.

3. Ἐνας τέταρτος χῶρος τῆς ἴδιας οἰκίας εἶχε ψηφιδωτὸ μὲ γεωμετρικὸ θέμα.

Ἐνα ἀκόμη ψηφιδωτὸ ἀναφέρεται στὴν Κεφαλληνία, κοντὰ στὴν ἀρχαία Σάμη. Ἐνας θύρσος στὴ δεξιὰ γωνία τῆς κατεστραμμένης κεντρικῆς παράστασης ὀδηγεῖ στὴ σκέψη πὺς εἰκονιζόταν θέμα διονυσιακὸ (G. Daux, *BCH* 83 (1959), Chronique σ. 659).

Robert, «Bull. Epigr.», *REG* 73 (1960), σ. 164 άρ. 188 — G. Daux, *BCH* 85 (1961), Chronique σ. 725—B. Καλλιπολίτη, «'Ανασκαφή ρωμαϊκής έπαύλεως έν Κεφαλληνία», *ΑΔ* 17 (1961/2), Μελέται σ. 1-8, 12-31, πίν. 3-11 — J. et L. Robert, «Bull. Epigr.», *REG* 75 (1962), σ. 166 άρ. 171 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1962-3», *ArchRep* 1962/63, σ. 23 — G. Daux, «Sur une épiграмme de Céphalonie», *BCH* 87 (1963), σ. 636-8, εικ. 1 — *SEG* 19 (1963), σ. 136-7 άρ. 388-390, σ. 145-6 άρ. 408-9 — J. et L. Robert, «Bull. Epigr.», *REG* 77 (1964), σ. 174 άρ. 215.

2. ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Γορτυνίας (άρχ. 'Ηραία)

Αΐθουσα λουτρών¹.

Κατά χώραν καλυμμένα.

Θέμα: Σε πλαίσια άπό έλισσόμενο βλαστό και πλοχμό, γεωμετρικά κοσμήματα που διακόπτονται άπό τέσσερεις τετράγωνους πίνακες. Οί δύο άπό αυτούς εικονίζουν γυμνό σάτυρο με θύρσο στο χέρι και οί άλλοι δύο θαλάσσιο ίππο και δελφίνι.

Βιβλιογραφία: Α. Φιλαδέλφεως, «'Ανασκαφά 'Ηραίας», *ΑΔ* 14 (1931/2), σ. 62-5, εικ. 6-8 — G. Karo, *ΑΔ* 46 (1931), σ. 263 — H.G.G. Payne, «Archaeology in Greece, 1930-31», *JHS* 51 (1931), σ. 194 — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», *REG* 51 (1938), σ. 170 — P. Courbin, *BCH* 78 (1954), Chronique σ. 130.

ΑΘΗΝΑΙ

3. 'Α γ ο ρ ά. Αΐθουσα οικίας (άρχαιότερης άπό τὸ ψηφιδωτό).

Κατά χώραν.

Θέμα: Μέσα σέ τετράγωνο κύκλος με παράσταση «κουκουνάρας». Στο κέντρο ύπήρχε γυναικεῖο κεφάλι με διονυσιακά σύμβολα. Στην κάθε γωνία άπό δύο πουλιά που πίνουν άπό κύλικα.

Πάνω και κάτω άπό τήν παράσταση συμπλεκόμενοι κύκλοι.

Χρονολόγηση: 2ος αί.

Βιβλιογραφία: H. Thompson, «Activity in the Athenian Agora 1960-1965», *Hesperia* 35 (1966), σ. 53, πίν. 18.

4. 'Ο δ ο ς Λ έ κ κ α 23 - 25 και Π ε ρ ι κ λ έ ο υ ς. Αΐθουσα κτιρίου. 'Αρχαιολογική 'Αποθήκη όδοῦ "Αρεως 3².

Θέμα: Γεωμετρικά και φυτικά κοσμήματα. Ίππος και δύο μορφές που βαδίζουν (πίν. 5α).

1. Και άλλη αίθουσα κοσμοῦνταν με ψηφιδωτά. Θέματα γεωμετρικά.

2. Τήν πληροφορία όφείλω στην έφορο δ. Ο. 'Αλεξανδρή. Τήν εύχαριστώ.

Βιβλιογραφία: Ο. Ἀλεξανδρῆ, *ΑΔ* 23 (1968), Χρον.₁ σ. 70, πίν. 39γ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ: Βλ. Νησι (ἀρ. 47)

ΑΜΦΙΠΟΛΗ

5. Νότια ἀπὸ τὴν βασιλικὴ Γ. Αἴθουσα ἑπαυλης.
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Καβάλας.

Θέμα: Σὲ τετράγωνο ἔμβλημα τοῦ περιβάλλεται ἀπὸ ποικίλα κοσμήματα, ἡ Ἀρπαγὴ τῆς Εὐρώπης.

Χρονολόγηση: 2ος αἰ. (;)

Βιβλιογραφία: Ε. Στίκας, *ΙΑΕ* 1964, σ. 43, πίν. 41β — *Ἔργον* 1964, σ. 43, 45, εἰκ. 49 — Α. Η. S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1964-5», *ArchRep* 1964/5, σ. 22 — G. Daux, *BCH* 89 (1965), *Chronique* σ. 823, εἰκ. 15 — Ε. Στίκας, *ΙΑΕ* 1967, σ. 88 — *Ἔργον* 1967, σ. 65, εἰκ. 65 — G. Daux, *BCH* 92 (1968), *Chronique* σ. 909, εἰκ. 4 (σ. 912) — Χ. Κουκούλη, *ΑΔ* 23 (1968), Χρον.₂ σ. 352, πίν. 297α — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 49, 2 (1970), σ. 58 ἀρ. 209 — Δ. Λαζαρίδη, *Ὁδηγὸς Μουσείου Καβάλας*, Ἀθήνα 1969, σ. 144-5.

ΑΡΓΟΣ

6. Ὡδεῖο, ὀρχήστρα.

Κατὰ χώραν καλυμμένα.

Θέμα: Κεφάλι ἀνδρικήs γενειοφόρας μορφῆs (προσωπεῖο), διακοσμητικοῦ ἴσως καὶ ἀποτρόπαιου χαρακτήρα, στὸ κέντρο πλούσια ἐλισσόμενου βλαστοῦ (πίν. 5β). Τράπεζες «ἀγωνιστικῆs» μὲ προσφορῆs τοῦ δίνονταν στὰ Νέμεα, φοίνικες, ἀγγεῖα, ἀσπίδα.

Τὸ ἡμικύκλιο περιβάλλει ταινία μὲ ἀντίκωτες ἀσπίδες (πέλτες)¹.

Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 2ου αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Roux, *BCH* 78 (1954), *Chronique* σ. 170, 172, εἰκ. 25 — E. Vanderpool, «News Letter from Greece», *AJA* 58 (1954), σ. 234 — J. M. Cook and J. Boardman, «Archaeology in Greece, 1953», *JHS* 74 (1954), σ. 152 — R. Ginouvès, *BCH* 80 (1956), *Chronique* σ. 396 — *FA* 8 (1956), σ. 107-8 ἀρ. 1586 — R. Ginouvès, *BCH* 81 (1957), σ. 218 σημ. 1 — Τοῦ ἴδιου, «Le Théâtre à gradins droits et l'Odéon d'Argos», *Etudes péloponnésiennes* VI, Paris 1972, σ. 131 κ.έ. μὲ σχέδια καὶ εἰκόνες μέσα στὸ κείμενο.

1. Τὰ ὑπόλοιπα ψηφιδωτὰ τοῦ Ὡδείου, γεωμετρικὰ καὶ κυρίως φυτικά, ἀνήκουν σὲ δεύτερη φάση του, στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 3ου ἢ στὸν 4ο αἰ. Στὴν ἴδια φάση ἀνήκει καὶ ἡ ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ψηφωτῆ (;) Νικοτέλη.

7. Ὀδὸς Τριπόλεως 7 (οἰκία Μπονώρα). Περιστύλιο(;) οἰκίας.

Κατὰ χῶραν.

Θέματα: α) Σὲ ὀρθογώνιο διάχωρο, στὶς τέσσερις γωνίες, ἰσάριθμες γυναικεῖες μορφές πού χορεύουν (νύμφες ἢ μαινάδες), καὶ ἀνάμεσά τους δύο σάτυροι καὶ δύο παγώνια. Κεντρικὸ θέμα κατεστραμμένο.

β) Πλατιά ζώνη μὲ σκηνὴ τρύγου: Δύο ἐρωτιδεῖς πατοῦν σταφύλια πάνω σὲ πατητήρι. Δύο κάνθαροι στὶς γωνίες, μὲ ἐκφυόμενη κληματίδα καὶ ἐρωτιδεῖς ἀνάμεσα στοὺς κλάδους τῆς. Μέσα στὶς ἔλικες τῆς πλούσιας ἄκανθας τοῦ πλαισίου ἄνθη, πουλιὰ καὶ κεφαλὴ Ὁκεανοῦ.

γ) Μεγάλη παράσταση πολὺ κατεστραμμένη. Διακρίνονται δεξιὰ θαλάσσιοι κένταυροι καὶ ἄλλες μορφές, πού τὴν παρουσία τους τονίζει ἓνα μεγάλο ἀνοικτὸ κοχύλι πού κοσμεῖ τὸ βᾶθος τῆς παράστασης. Πάνω δεξιὰ ἓνα μεγάλο πουλι (γρύπας;).

Στὸ κάτω τμήμα τῆς εἰκόνας θάλασσα. Ἀριστερὰ διακρίνεται θαλάσσιο πλάσμα καὶ λίγο πιὸ πάνω δύο πέλματα ποδιῶν. Ἴσως πρόκειται γιὰ ἀνάδυσση Ἀφροδίτης.

δ) Γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλουν παράσταση σχεδὸν τελείως κατεστραμμένη.

ε) Γεωμετρικὰ θέματα.

Βιβλιογραφία: Σ. Χαριτωνίδης, *ΑΔ* 21 (1966), Χρον.₁ σ. 127-8, πίν. 123β. Πρβ. *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 59 ἀρ. 210.

ΓΟΡΤΥΝΙΑ: Βλ. "Ἅγιος Ἰωάννης (ἀρ. 2)

ΔΟΪΡΑΝΗ

8. Εὐρωπός, ἔπαυλη.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέματα: Σώθηκαν πέντε προτομὲς μορφῶν:

α) Δύο ἐποχές τοῦ ἔτους (γυναικεῖες μορφές).

β) Προσωποποιήσεις Ὁκεανοῦ - Θάλασσας.

γ) Ἀνδρική(;) μορφὴ μὲ στᾶχνα.

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Α. Carandini, *ArchCl* 16 (1964), σ. 300 σημ. 2 — Π. Ἀσημακοπούλου - Ἀτζακᾶ, «Πέντε ψηφιδωτὰ δαπέδου τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης», *Βυζαντινὰ* 4 (1972), σ. 255-278, εἰκ. 1-5.

ΕΥΒΟΙΑ: Βλ. Χαλκίδα (ἀρ. 67, 68)

ΗΛΙΣ

9. Αἶθουσα δημοσίου κτιρίου (;).

Κατὰ χώραν καλυμμένα.

Θέμα: Σὲ κεντρικὸ κύκλο ὁ Ἀπόλλων, καὶ γύρω, ἀκτινωτὰ τοποθετημένα, οἱ μοῦσες. Μόνο ἡ Πολύμνια παριστάνεται μὲ προσωπογραφία. Ὁ Ἀπόλλων καὶ οἱ ὑπόλοιπες μοῦσες παριστάνονται μὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ σύμβολά τους (πίν. 6α).

Χρονολόγηση: 2ος-3ος αἰ.

Βιβλιογραφία: Γ. Παπαθανασοπούλου, «Ἀνασκαφαὶ εἰς ἀρχαίαν Ἡλίδαν», *ΑΑΑ* 1 (1968), σ. 133 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1967-8», *ArchRep* 1967/8, σ. 12 — Γ. Παπαθανασοπούλου, «Ψηφιδωτὸν Ἀπόλλωνος - Μουσῶν εἰς ἀρχαίαν Ἡλίδαν», *ΑΑΑ* 2 (1969), σ. 15-18, εἰκ. 1 — P.M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1968-9», *ArchRep* 1968/9, σ. 16 — Γ. Παπαθανασοπούλου, *ΑΔ* 24 (1969), Χρον.₁ σ. 153 — J.P. Michaud, *BCH* 94 (1970), Chronique σ. 1002, 1006, εἰκ. 236 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les mosaïques de la Maison du Ménandre à Mytilène* (Antike Kunst, Beiheft 6), 1970, σ. 19 σημ. 5, 38 σημ. 5 — J. et L. Robert, «Bull. Epigr.», *REG* 84 (1971), σ. 439 ἀρ. 331 — *BullAIEMA* 3 (1971), σ. 105-6 ἀρ. 403, 405.

ΗΡΑΙΑ: Βλ. Ἅγιος Ἰωάννης (ἀρ. 2)

ΘΑΣΟΣ

10. Λιμένας, οἰκόπεδο Μ. Τοκατλή. Δωμάτιο οἰκίας.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Λιμένα.

Θέμα: Μέσα σὲ γεωμετρικὰ κοσμήματα τετράγωνο ἔμβλημα, πὺ περιέχει δύο Ἐρωτες ἐναγκαλισμένους (πίν. 6β). Στις δύο ὄρθιες πλευρὰς τοῦ τετραγώνου ἀκουμποῦν δύο μικρότερα τετράγωνα πὺ φέρουν ἀπὸ ἓνα πουλὶ (σώζεται τὸ ἀριστερὸ καὶ ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ δεξιοῦ).

Χρονολόγηση: Τέλη 2ου - ἀρχὲς 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: École Française d'Athènes, *ΑΔ* 20 (1965), Χρον.₃ σ. 470-1, πίν. 581c, 582 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1964-5», *ArchRep* 1964/5, σ. 26 — Υ. Garlan, «Nouvelles mosaïques thasiennes», *BCH* 89 (1965), σ. 567-583 μὲ εἰκόνες μέσα στὸ κείμενο καὶ ἔγχρ. πίν. XXIV — G. Daux, *BCH* 89 (1965), Chronique σ. 935, 945 — Μ. Χατζηδάκης, *ΑΔ* 21 (1966), Χρον.₁ σ. 19, καὶ Δ. Λαζαρίδης, Χρον.₂ σ. 366 — Guide de Thasos (École Française d'Athènes), Athènes 1967, σ. 75 — Χ. Κουκούλη, *ΑΔ* 23 (1968), Χρον.₂ σ. 355 — *FA* 18/19 (1968), σ. 398 ἀρ. 5588 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 54 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès ὅπ. π. σ. 86 σημ. 9, 89 σημ. 5, 94 σημ. 2.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

11. Όδος Σ ω κ ρ ά τ ο υ ς 45. Αΐθουσα κτιρίου.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέμα: Γεωμετρικὰ πλαίσια περιβάλλον μυθολογικὲς παραστάσεις:

- α) Ἀριάδνη, Διόνυσος, σάτυροι (ἀνακάλυψη τῆς Ἀριάδνης ἀπὸ τὸν Διόνυσο στὴ Νάξο) (πίν. 7α).
 β) Γανυμήδης, Ἄετὸς - Ζεὺς.
 γ) Ἀρπαγή (Ἀπόλλων - Δάφνη;).

Χρονολόγηση: Τέλος 2ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Μ. Καραμανώλη - Σιγανίδου, *ΑΔ* 20 (1965), *Χρον.*₂ σ. 410-11, πίν. 459-461 — Α.Η.Σ. Megaw, «Archaeology in Greece, 1966-7», *ArchRep* 1966/7, σ. 15-6, εἰκ. 23 — Φ. Πέτσας, «Χρονικά Ἀρχαιολογικά», *Μακεδονικά* 7 (1966/7), σ. 293-4, 299, πίν. 4-7 — Φ. Πέτσας, *Λεύκωμα Διεθοῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης* 1966, σ. 270-272, εἰκ. σ. 273 — G. Daux, *BCH* 92 (1968), *Chronique* σ. 903, εἰκ. 8-10 (σ. 905-6), πίν. XXVI-XXVII — Γ. Δεσπίνη, «Ἡ ἐπανεκθέσις τῶν γλυπτῶν εἰς τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης», *ΑΑΑ* 2 (1969), σ. 176 — Φ. Πέτσας, *ΑΔ* 24 (1969), *Χρον.*₂ σ. 291, 303 — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 67-8 ἀρ. 278.

12. Όδος Σ υ γ γ ρ ο ῦ 30. Αΐθουσα κτιρίου¹.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέματα: Ψαράς καθισμένος σὲ βράχο μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ ἀλυσιδωτὴ ταινία (πίν. 7β).

Κάτω ἀπὸ τὴν παραπάνω παράσταση καὶ σὲ ἕμμοια πλαίσια:

- α) προτομὴ γυναικείας μορφῆς στεφανωμένης μὲ λουλούδια (πιθανότατα ἐποχῆς τοῦ ἔτους).
 β) πουλὶ (τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τοῦ τετραγώνου κατεστραμμένο).

Βιβλιογραφία: Μ. Μιχαηλίδης, *ΑΔ* 25 (1970), *Χρον.*₁ σ. 18, πίν. 19α-β, καὶ Μ. Καραμανώλη - Σιγανίδου, *Χρον.*₂ σ. 373-4, πίν. 315α-γ. — J. P. Michaud, *BCH* 96, 1972, *Chronique* σ. 734, εἰκ. 334.

13. Οἰκόπεδο ὁδῶν Ἐ γ ν α τ ῖ α ς καὶ Ἀ ν τ ι γ ο ν ι δ ῶ ν. Αΐθουσα κτιρίου (βαλανείου;).

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέματα: Κεντρικὴ παράσταση πολὺ κατεστραμμένη. Διατηροῦνται τρεῖς ἔπποι τεθρίππου καὶ πάνω ἀπ' αὐτοὺς οἱ ἐπιγραφές ΑΡΜΑ καὶ ΣΥΝΟΡΙΣ.

1. Ψηφιδωτὰ ὑπῆρχαν καὶ σὲ μιὰ κάπως ἀρχαιότερη περίοδο τοῦ κτιρίου. Θέματα γεωμετρικὰ καὶ φυτικά.

Μπροστὰ ἀπὸ τὴν παράσταση, *πλαισιωμένα* μὲ *πλυμό*, δύο τετράγωνα (καὶ τρίτο κατεστραμμένο) ποὺ περιέχουν προτομές γυναικείων μορφῶν στεφανωμένων μὲ λουλούδια, πιθανότατα ἐποχῶν τοῦ ἔτους¹ (πίν. 8)².

Βιβλιογραφία: Μ. Καραμανώλη - Σιγανίδου, *ΑΔ* 25 (1970), Χρον.₂, σ. 371-2, σχ. 8, πίν. 314β.

14. Π. Πατρῶν Γερμανοῦ 24. Αἶθουσα ἰδιωτικοῦ κτιρίου.

Παλαιὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέμα: Πλαίσια μὲ γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλον κεντρικὸ ἔμβλημα μὲ παράσταση νηρηΐδας πάνω σὲ θαλάσσιο ζῶο (ἀπ' αὐτὸ σώζεται μόνο ἡ οὐρά). Ἡ μορφή κρατᾶ ὕφασμα ποὺ ἀνοίγει σὲ μορφή τόξου πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς (πίν. 9α-β).

Χρονολόγηση: 2ος αἰ.

Ἀδημοσίευτο.

ΚΑΣΤΕΛΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ Κρήτης

15. Αἶθουσα δημοσίου κτιρίου(;) ³.

Κατὰ χῶραν καλυμμένα.

Θέμα: Μέσα σὲ γεωμετρικὸ πλαίσιο ἑννέα διάχωρα: Στὸ κεντρικὸ κέν-

1. Τὸν κεντρικὸ αὐτὸ χῶρο πλαίσιανε τρίκλινο, ποὺ τὸ ἄκρα του κοσμοῦσε ψηφιδωτὸ μὲ γεωμετρικὰ θέματα. Κοντὰ στὸ κατώφλι τῆς αἶθουσας, ὀρθογώνιο διάχωρο μὲ δύο ψάρια.

2. Τὴν ἔφορο δ. Κ. Ρωμιοπούλου ποὺ μοῦ διέθεσε τὴ φωτογραφία τοῦ πίν. 8 εὐχαριστῶ.

3. Μία ἀκόμη αἶθουσα τοῦ κτιρίου ἔχει ψηφιδωτὰ μὲ παραστάσεις γεωμετρικές, ζώων, πτηνῶν, φυτικῶν θεμάτων καὶ ἀμφορέων. Ἐννέα ἄλλες αἶθουσες ἔχουν τὸ δάπεδο ἀκόσμητο.

Τετρακόσια περίπου μέτρα ἀνατολικά τοῦ κτιρίου αὐτοῦ ἀποκαλύφθηκε οἰκία τοῦ 2ου μισοῦ τοῦ 3ου αἰ. μὲ ψηφιδωτὸ δάπεδο, ποὺ ἡ κεντρικὴ του παράσταση σχεδὸν καταστράφηκε ἀπὸ τὰ μηχανήματα ποὺ ἄνοιγαν τὸν δρόμο (Γ. Τζεδάκις, *ΑΔ* 24 (1969), Χρον.₂ 2 σ. 432).

Δὲν γνωρίζω ἂν τὰ παραπάνω ψηφιδωτὰ τοῦ Καστελλιοῦ Κισάμου ἔχουν σχέση μὲ τὸ ψηφιδωτὸ ποὺ εἶδε ὁ Κοπάσης τὸν περασμένο αἰῶνα στὴν ἴδια κωμόπολη. Γράφει συγκεκριμένα: «... Ὅτε εὐρισκόμην ἐν τῇ σημερινῇ ἀγορᾷ τῆς κωμοπόλεως, εἰς τῶν συνοδεύοντων με προκρίτων μὲ ὠδήγησεν εἰς παρακείμενον κατάστημα εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει θύρα. Ταύτην διελθόντες εἰσῆλθομεν εἰς δωμάτιον, οὗ τινος τὸ ἔδαφος ὀλόκληρον εἶναι ψηφιδωτὸν κάλλιστα διατηρούμενον...» (Α. Ε. Κοπάσης, «Αἰ περί τῆς τοποθεσίας τῆς Ἀπτέρρας, τοῦ ἐπινείου αὐτῆς Κισάμου καὶ τῆς Πολυρρήνης ἀμφιβολία», *Ἑλλην. Φιλολ. Σύλλογος Κων/πόλεως* παράρτ. τόμων Κ-ΚΒ', Κων/πολις 1892, σ. 11). Λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ G. de Sanctis εἶδε ψηφιδωτὰ στὴν ἴδια κωμόπολη, καὶ ἔλλα «τοῦ ἔδειξαν» στὴν οἰκία

ταυρος έναντίον λιονταριού (πίν. 10α). Στά υπόλοιπα γεωμετρικά και φυτικά κοσμήματα.

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου - αρχές 4ου αί.

Βιβλιογραφία: I. Τζεδάκις, *ΑΔ* 23 (1968), Χρον.₂ σ. 416-7, πίν. 380γ — Στ. Άλεξίου, *Κρ. Χρ.* 24 (1969), Χρον. σ. 535, 542 — I. Τζεδάκις, *ΑΔ* 24 (1969), Χρον.₂ σ. 431 — P. M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1969-70», *ArchRep* 1969/70, σ. 30 — J.P. Michaud, *BCH* 94 (1970), Chronique σ. 4161, εικ. 597-600 (σ. 4162) — P.M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1970-1», *ArchRep* 1970/1, σ. 32 — J.P. Michaud, *BCH* 95 (1971), Chronique σ. 4067 — *BullAIEMA* 3 (1971), σ. 108 άρ. 414.

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ: Βλ. "Άγιος Άθανάσιος (άρ. 1)

ΚΝΩΣΟΣ¹

16. Θέση νέου Σανατορίου. Δωμάτιο οίκιας.

Άρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Θέμα: Δύο πλαίσια, τὸ ἓνα ἀπὸ ἐλίσσόμενο βλαστό με κισσόφυλλα και πτηνά μέσα στις ἔλικες (ἐκτείνεται μόνο στις δύο πλευρές τοῦ χώρου), και τὸ ἄλλο ἀπὸ σπειρομαϊάνδρο, περιβάλλον μεγάλο ἐγγεγραμμένο ὀκτάγωνο, πὸ φέρει ἓνα δεύτερο στὸ κέντρο, και γύρω ἀπ' αὐτὸ ὀκτὼ ρόμβους και ὀκτὼ παραλληλόγραμμα ἀκτινωτὰ τοποθετημένα.

Στὸ κεντρικὸ ὀκτάγωνο μορφή πάνω σὲ ἵππόκαμπο (ἀρκετὰ κατεστραμμένη)². Ὑπογραφή τοῦ καλλιτέχνη κάτω ἀπὸ τὴν παράσταση: ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΣ ΕΠΟΙΕΙ. Στους ρόμβους ζατρίκια και τριγωνικά κοσμήματα. Στὰ παραλληλόγραμμα θαλάσσιες μορφές και δελφίνια.

Χρονολόγηση: 2ος αί. (;).

Βιβλιογραφία: N. Πλάτων, *Κρ. Χρ.* 5 (1951), Χρον. σ. 446-7 — J.M. Cook, «Archaeology in Greece, 1951», *JHS* 72 (1952), σ. 108, πίν. VII₃ — H. Gallet de Santerre, *BCH* 76 (1952), Chronique σ. 238 — E. Pierce Blegen, «Arch. News», *AJA* 56 (1952), σ. 124 — *FA* 6 (1953), σ. 147 άρ. 1824 — N. Πλάτων, *Κρ. Χρ.* 7 (1953), Χρον. σ. 480 — P. Courbin, *BCH* 78 (1954), Chronique σ. 149 — J.M. Cook - J. Boardman, «Archaeology in Greece, 1953», *JHS* 74 (1954), σ. 166 — N. Πλά-

τοῦ Μιχαήλ Τομαζινάκη (G. de Sanctis, «Esplorazione archeologica delle provincie occidentali di Creta», *MonAnt* 11 (1901), σ. 305).

Τὸ 1967 και ἄλλα ψηφιδωτὰ ἀποκαλύφθηκαν στὴν συνοικία Καλὲ (Κ. Δαβάρας, *ΑΔ* 22 (1967), Χρον.₂ σ. 499).

1. Τὴν ἐπιμελήτρια δ. Κ. Λεμπέση εὐχαριστῶ και ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ γιὰ τις πληροφορίες πὸ μου ἔδωσε σχετικά με τὰ ψηφιδωτὰ τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης.

2. Οἱ συμπληρώσεις πὸ ἔγιναν στὴ μορφή αὐτὴ εἶναι αὐθαίρετες.

των, *Kρ. Χρ.* 8 (1954), Χρον. σ. 507 — *BCH* 79 (1955), *Chronique* σ. 299 — Στ. Ἀλεξίου, Ὀδηγὸς Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, Ἀθήναι 1968, σ. 134.

17. Βορειοδυτικὰ τοῦ Ἀνακτόρου. Τρεῖς αἰθουσες ἑπαυλῆς¹.
Κατὰ χώραν καλυμμένα.

Θέματα: α) Βόρεια πλευρὰ περιστυλίου, κεντρικὴ αἶθουσα: Σὲ κεντρικὸ κύκλο προτομὴ τοῦ Διονύσου. Σὲ ἡμικύκλια ποὺ ἐφάπτονται στὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου, πουλιὰ. Στὶς γωνίες τεταρτοκύκλια μὲ ἀνθρώπινες κεφαλές (προσωποποιήσεις ἐποχῶν). Πλαίσια ἀπὸ ἀλυσιδωτὴ ταινία.

β) Νοτιοανατολικὴ αἶθουσα: Μέσα σὲ τετράγωνο πλαισιωμένο ἀπὸ ἀλυσιδωτὴ ταινία, κύκλος μὲ τὸ θέμα τῆς «κουκουνάρας» καὶ στὸ κέντρο κεφαλὴ μεδούσης (κατεστραμμένη). Στὶς τέσσερις γωνίες προτομὲς γυναικείων φτερωτῶν μορφῶν (ἐποχές).

γ) Βορειοδυτικὴ αἶθουσα: Μέσα σὲ τετράγωνο, κύκλος ποὺ περιέχει ἐξάγωνο μὲ προτομὲς διονυσιακῶν μορφῶν: στὸ κέντρο Πάνας καὶ γύρω σάτυροι καὶ μαινάδες (πίν. 10β).

Γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο, πουλιὰ καὶ ψάρια.

Χρονολόγηση: Ἀρχές 2ου αἰ.

Βιβλιογραφία: H.G.G. Payne, «Archaeology in Greece, 1934-5», *JHS* 55 (1935) σ. 164, εἰκ. 12 (σ. 167), πίν. XI — E. Pierce Blegen, «News Items from Athens», *AJA* 39 (1935), σ. 615 — G. Karo, *AA* 50 (1935), σ. 242 — P. Lemerle, *BCH* 60 (1936), *Chronique* σ. 488-9 — H. Megaw, «Archaeology in Greece, 1935-6», *JHS* 56 (1936), σ. 150 — E. Pierce Blegen, «News Items from Athens», *AJA* 41 (1937), σ. 145 — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», *REG* 51 (1938), σ. 170 — J.D.S. Pendlebury, *The Archaeology of Crete* (1939), σ. 368 — G. Hanfmann, *The Season Sarcophagus in Dumbarton Oaks II*, Cambridge 1951, σ. 148 ἀρ. 137, 156 ἀρ. 219 — N. Πλάτων, *Kρ. Χρ.* 7 (1953), Χρον. σ. 482 — P. Courbin, *BCH* 78 (1954), *Chronique* σ. 155 — Στ. Ἀλεξίου, *Kρ. Χρ.* 11 (1957), Χρον. σ. 341 — M.S.F. Hood, *ArchRep* 1958, σ. 22 — N. Πλάτων, *Kρ. Χρ.* 12 (1958), Χρον. σ. 477 — *FA* 12 (1959), σ. 125 ἀρ. 2019 — S. Hood, *AD* 16 (1960), Χρον. σ. 262 — *FA* 13 (1960), σ. 108 ἀρ. 1702 — M.S.F. Hood, *ArchRep* 1960/61, σ. 29-30 — Στ. Ἀλεξίου, *AD* 24 (1969), Χρον.₂ σ. 420. — J.P. Michaud, *BCH* 96 (1972), *Chronique* σ. 798, 801, εἰκ. 485, 486.

1. Καὶ ἄλλες αἶθουσες τῆς ἑπαυλῆς κοσμοῦνται μὲ ψηφιδωτά: Κυνήγι ζώων, γεωμετρικὰ καὶ φυτικὰ θέματα κ.ἄ. Παραστάσεις μὲ ἀνθρώπινες μορφές ὑπάρχουν ἐπίσης στὴ κύρια (δυτικὴ) αἶθουσα τῆς οἰκίας, δὲν ἔχουν ὅμως δημοσιευθῆ στὸ σύνολό τους. Ἴσως τὸ ψηφιδωτὸ αὐτὸ τῆς Κνωσοῦ εἶναι τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὸν Fl. Cornelius ὅτι ὑπῆρχε στὸν Μακρυτοῖχο (συνουκισμὸ ποὺ οἰκοδομήθηκε πάνω στὰ ἐρείπια τῆς Κνωσοῦ ὅταν τὸ ὄνομά της εἶχε πιά λησμονηθῆ): «... in qua pavementum Mosaicum cum multis figuris adhuc extat...» (*Creta Sacra*, I, Βενετία 1755, σ. 10. Πρβ. καὶ σ. 96).

ΚΟΡΙΝΘΟΣ

- 18.** Θέση « Ἐναπλογά », νοτιοδυτικὰ τοῦ Ὁδείου. Τρικλίνιο ἔπαυλης. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Παλαιᾶς Κορίνθου.

Θέμα: Σὲ πλατιὰ ταινία πλαισίου ἐλισσόμενος ἀνθοφόρος βλαστὸς με λουλούδια, κενταύρους καὶ ἄγρια ζῶα ποὺ τρέχουν μέσα στὶς ἔλικες (πίν. *IIa*). Μαίανδρος, προοπτικὰ δοσμένος, πλαισιώνει τὰ τρία κεντρικὰ τετράγωνα (ἀπὸ τὰ ὁποῖα διατηρήθηκαν τὸ ἓνα καὶ μέρος τοῦ δευτέρου) με παραστάσεις ὀρνίθων ποὺ ραμφίζουν καρπούς, παγωνιοῦ, πουλιῶν, φυτῶν, καρπῶν. Τὴν παράσταση περιβάλλει πλαῖσιο ἀπὸ τεμνόμενους κύκλους.

Χρονολόγηση: Τελευταῖο τέταρτο 1ου αἰ.

Βιβλιογραφία: H. S. Robinson, *AA* 18 (1963), Χρον.₁ σ. 78, πίν. 92c — G. Daux *BCH* 87 (1963), *Chronique* σ. 725-6, εἰκ. 10 — *Archaeology* 15 (1962), *Arch. News* σ. 281 — Α. Καλογεροπούλου, «Ἀνασκαφές καὶ εὐρήματα τοῦ 1962 στὴν Πελοπόννησο», *Πελοποννησιακά* 5 (1962), σ. 349 — H. S. Robinson, *AA* 20 (1965), Χρον.₁ σ. 145 — G. Daux, *BCH* 89 (1965), *Chronique* σ. 697 — H. Robinson, *AA* 21 (1966), Χρον.₁ σ. 141 — G. Daux, *BCH* 90 (1966), *Chronique* σ. 765 — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 60 ἄρ. 218 — S. Grobel Miller, «A Mosaic Floor from a Roman Villa at Anaploga», *Hesperia* 41 (1972), σ. 332-354, εἰκ. 1, πίν. 65-73.

- 19.** Ἀρχαία Ἀγορά, νότιο μισὸ ἀνατολικοῦ τμήματος Νότιας Στοᾶς. Χῶρος δημοσίου κτιρίου (Ἀγνοθετείου;).

Κατὰ χῶραν στεγασμένα.

Θέμα: Γεωμετρικὰ κοσμήματα καὶ δώδεκα μικρὰ τετράγωνα με πουλιὰ καὶ ἄνθη περιβάλλον τὴν κεντρικὴ παράσταση: Ἀριστερά, γυμνὸς ἕρθιος ἀθλητῆς, ποὺ κρατᾷ στὸ δεξιὸ χέρι κλάδο φοίνικα καὶ στὸ κεφάλι φέρει φυλλοφόρο στεφάνι (πίν. *IIβ*). Δεξιά, καθισμένη γυναικεία μορφή, ἢ προσωποποίηση τῆς Εὐτυχίας, ὅπως ἐξηγεῖται ἀπὸ ἐπιγραφή ποὺ βρίσκεται πάνω στὴν ἀσπίδα ποὺ κρατᾷ ἡ μορφή (πίν. *IIγ*).

Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 1ου αἰ.

Βιβλιογραφία: *AJA* 37 (1933), «Arch. News and Discussions», σ. 478, καὶ O. Broneer, «Excavations in the Agora at Corinth, 1933», σ. 561-2, πίν. LXIV - *BCH* 58 (1934), *Chronique* σ. 243, εἰκ. 5 — D.M. Robinson, «The Villa of Good Fortune at Olynthus», *AJA* 38 (1934), σ. 503 — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», *REG* 49 (1936), σ. 233 — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, Princeton 1947, I σ. 253 σημ. 192, 398 σημ. 231 — O. Broneer, «The South Stoa and its Roman Successors», *Corinth* Iv, Princeton 1954, σ. 107-9, πίν. 30, 31 καὶ παρ. ἔγχρ. πίν. — Τοῦ ἴδιου, «The South Stoa at Corinth», *Archaeology* 7 (1954), σ. 81, εἰκ. — H. Thompson, «Activities in the Athenian Agora: 1959», *Hesperia* 29 (1960), σ. 366 σημ. 63 — S.S. Weinberg, *Corinth* Iv (1960), σ.

120 σημ. 40 — O. Broneer, «The Isthmian Victory Crown», *AJA* 66 (1962), σ. 261, πίν. 67 εικ. 3 — S. Grobel - Miller, *Hesperia* 41 (1972), σ. 332 σημ. 4, 339, 354.

20. Θέση «Κοκκινόβρυση», περιοχή δυτικά τοῦ Θεάτρου. Τέσσερεις χώροι ἔπαυλης.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Παλαιᾶς Κορίνθου (α, δ), κατὰ χώραν σκεπασμένα-στεγασμένα (β, γ)¹.

Θέματα: α) Αἶθριο: Σώζεται καλὰ ἡ παράσταση τῆς νότιας πλευρᾶς: Μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ ἄλυσίδα, γυμνὸς ὄρθιος νεαρὸς βοσκὸς παίζει αὐλὸ πίσω ἀπὸ ἓνα δένδρο ἐλιᾶς. Δεξιὰ τρία βόδια, δύο ὄρθια καὶ ἓνα καθισμένο. Πλούσια ὑποδήλωση τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ τοπίου.

β) Μικρὴ αἶθουσα νοτιοδυτικὰ τοῦ αἰθρίου: Γεωμετρικὰ θέματα, καὶ στὸ κέντρο ὄρθιος, στεφανωμένος μὲ ἀμπελόφυλλα Διόνυσος ποὺ κρατᾷ θύρσο.

γ) Τρικλίνιο, βορειοδυτικὰ τοῦ αἰθρίου: Γεωμετρικὰ θέματα περιβάλλον τὴν παράσταση Εὐρώπης - Ταύρου (πίν. 12α).

δ) Μικρὴ αἶθουσα, νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ τρικλινίου: Γεωμετρικὰ κοσμήματα. Στὸ κεντρικὸ τετράγωνο ἐγγεγραμμένος κύκλος μὲ τὸ θέμα τῆς «κουκουνάρας» καὶ ἄλλον μικρὸ κύκλο στὸ κέντρο μὲ κεφαλὴ Διονύσου στεφανωμένου μὲ ἀμπελόφυλλα καὶ φρούτα.

Στὶς τέσσερεις γωνίες κάρθοροι μὲ ἐκφυόμενες κληματίδες.

Χρονολόγηση: 2ος αἰ.

Βιβλιογραφία: Th. L. Shear, «Excavations at Corinth in 1925», *AJA* 29 (1925), σ. 391-6, εικ. 9, 11, 12 — *BCH* 49 (1925), Chronique σ. 443 — B. H. Hill, «Excavations at Corinth 1925», *AJA* 30 (1926), σ. 44 — W. Wrede, *AA* 41 (1926), σ. 409-10, εικ. 4-5 — R. Vallois, «Bull. Arch.», *REG* 39 (1926), σ. 118, καὶ Ch. Dugas, σ. 180 εικ. 19 — W. Deonna, «Le Satyre flûteur sur une mosaïque de Corinthe», *RA* 23 (1926), σ. 350-2 — *AJA* 31 (1927), «Arch. News» σ. 104-5 — A. Blanchet, *La Mosaïque*, Paris 1928, σ. 71 — Th. L. Shear, *The Roman Villa, Corinth V* (1930), σ. 19-26 (The Mosaics), πίν. I, III-V, VII-X. Πρβ. βιβλιοκρισία στὸ *JHS* 51 (1931), σ. 115-6 — M. E. Blake, «The Pavements of the Roman Buildings of the Republic and Early Empire», *MAAR* 8 (1930), σ. 116-7 — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, σ. 171 — El. Pierce Blegen, «Arch. News», *AJA* 56 (1952), σ. 124 — J. M. Cook, «Archaeology in Greece, 1951», *JHS* 72 (1952), σ. 97 — Ch. H. Morgan, «The Corinth Museum Reorganized», *Archaeology* 6 (1953), σ. 241, εικ. σ. 240 — *FA* 7 (1954), σ. 11 ἀρ. 96 — K. Parlasca, *Die römischen Mosaiken in Deutschland*, Berlin 1959, σ. 114, 122 — V. von Gonzenbach, *Die römischen Mosaiken der Schweiz* (1961), σ. 20 σημ. 8, 296, 306 σημ. 2.

1. Τὰ κτήρια ποὺ στεγάζουν τὰ ψηφιδωτὰ αὐτὰ εἶναι σήμερα ἐρμητικὰ κλεισμένα. Εὐχαριστῶ τὴν δ. Ν. Μπουκίδου γιὰ τὴν εὐγενικὴ τῆς φροντίδα νὰ μοῦ σταλοῦν φωτογραφίες τῶν ψηφιδωτῶν τῶν χώρων αὐτῶν.

21. Ἄρχαία Ἀγορά, ἀνατολικά τῆς Νότιας Βασιλικῆς. Δύο αἵθουσες οἰκίας¹.

Κατὰ χώραν στεγασμένα.

Θέματα: α) Βόρεια αἷθουσα: Μέσα σὲ πολλαπλὲς ταινίες-πλαίσια ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμῆματα, κεντρικὸ ὀρθογώνιο ποῦ στίς στενές του πλευρὲς ἀκουμποῦν τέσσερα τετράγωνα (ἀπὸ δύο σὲ κάθε πλευρά). Πλαίσιο ἀπὸ πλοχμὸ περιβάλλει καὶ τὰ πέντε γεωμετρικὰ σχήματα. Στὸ κεντρικὸ ὀρθογώνιο διονυσιακὴ σκηνή: Σὲ ἄρμα ποῦ τὸ ὀδηγοῦν δύο πάνθηρες, ὄρθιος ἡμίγυμνος Διόνυσος καὶ δίπλα του ὁ ἡνίοχος. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ ἄρμα δύο κένταυροι μὲ κάρναρον στὸν ὄμο τους. Στὰ τέσσερα τετράγωνα φτερωτὲς ἡμίγυμνες μορφές ἐρωτιδέων σὲ ποικιλία στάσεων.

β) Κεντρικὴ αἷθουσα: Τρία πλαίσια ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμῆματα περιβάλλον κεντρικὸ ὀρθογώνιο καὶ πέντε μικρότερα τετράγωνα ἐναλλασσόμενα μὲ ἀγκυλωτοὺς σταυροὺς (swastikas), ποῦ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀλυσίδα καὶ συνδέονται μεταξύ τους ἔτσι, ὥστε νὰ σχηματίζουν μορφὴ μαιάνδρου.

Στὸ κεντρικὸ ὀρθογώνιο, στὸ μέσο, ἀνακεκλιμένη νηρηίδα. Ἀριστερὰ, ἐλαφρὰ στραμμένος πρὸς τὴ νηρηίδα, τρίτωνας μὲ κουπὶ στὸν ὄμο του. Μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι κρατᾷ τὸ δεξιὸ χέρι τῆς νηρηίδας. Πάνω δεξιὰ φτερωτὸς ἐρωτιδέας.

Στὰ πέντε τετράγωνα, ἐρωτιδεῖς πάνω σὲ διάφορα θαλάσσια ζῶα (πίν. 12β).

Χρονολόγηση: ± 200.

Βιβλιογραφία: AA 49 (1934), σ. 151 — P. Lemerle, BCH 59 (1935), Chronique σ. 254-5, εἰκ. 14 — O. Broneer, «Excavations in Corinth, 1934», AJA 39 (1935), σ. 61-2, εἰκ. 1, 6, πίν. XVII₁₋₂ — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», REG 49 (1936), σ. 233 — Τοῦ ἴδιου, «Bull. Arch.», REG 51 (1938), σ. 170 — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, I σ. 98 σημ. 29 — S. S. Weinberg, *Corinth IV*, Princeton 1960, σ. 113-122, πίν. 53-7 (The Mosaic House). Πρβ. βιβλιοκρισία ArchCl 13 (1961), σ. 253.

ΚΟΡΩΝΗ Μεσσηνίας²

1. Τρίτη αἷθουσα τῆς οἰκίας ἔφερε ψηφιδωτὸ μὲ γεωμετρικὰ θέματα. Σήμερα εἶναι κατεστραμμένο.

2. Στὴ Μεσσηνία, βόρεια ἀπὸ τὴν Καλαμάτα, στὸ σημερινὸ χωριὸ Δεσύλλα (περιοχὴ ἀρχαίας Ἀνδάνειας), ὑπάρχει ἐπίσης ἓνα ἄλλο ἀξιόλογο ψηφιδωτὸ δαπέδου μὲ ἀνθρώπινες μορφές. Ἀνήκει πιθανότατα σὲ πολυτελεῖ οἰκία καὶ εἶναι σήμερα στὴ θέση του στεγασμένο. Στὴν κύρια παράσταση εἰκονίζονται σὲ ἐλεύθερο κάμπο σκηνὲς κυνηγιοῦ μὲ δύο κυνηγοὺς καὶ διάφορα ἄγρια ζῶα. Στὴν ἴδια αἷθουσα ὑπάρχουν ἀκόμα τέσσερις προτομές μορφῶν, πιθανότατα προσωποποιήσεων ἐποχῶν τοῦ ἔτους, καὶ τέσσερις ἀνδρικές μορφές μὲ τὰ ὀνόματά τους, πάνω σὲ ἄρματα ποῦ σύρονται ἀπὸ πάνθηρες. Τὸ κτίριο εἶναι ἐθνικὸ καὶ οἱ παραστάσεις τὸ ἴδιο, ἢ τεχνοτροπία ὡστόσο τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὅσο μπορῶ νὰ κρίνω ἀπὸ τῆς

22. Ἀγία Τριάδα. Δωμάτιο ἔπαυλης¹.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Καλαμάτας.

Θέμα: Στὸ κέντρο, μέσα σὲ κύκλο, ὄρθιος, γυμνός, στεφανωμένος Διό-
νυσος καὶ πίσω του σάτυρος. Γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο, ἡμικύκλια μὲ παραστά-
σεις κυνηγιοῦ καὶ τεταρτοκύκλια μὲ ζῶα καὶ ἀγγεῖα. Στὰ κοιλόπλευρα τετρά-
γωνα, ποὺ σχηματίζονται μεταξὺ τοῦ κεντρικοῦ κύκλου καὶ τῶν ἡμικυκλίων,
κεφαλές σιληγῶν καὶ μαινάδων (προσωπεῖα) (πίν. 13α).

Χρονολόγηση: Ἐποχὴ Ἀδριανοῦ.

Βιβλιογραφία: M. N. Valmin, *Etudes topographiques sur la Messénie ancienne*,
Lund 1930, σ. 171 — A. N. Ταρσούλη, *Νέα Ἐστία* 7/8 (1930), σ. 1137-8, εἰκ. σ. 1136 —
BCH 58 (1934), Chronique σ. 249, εἰκ. 13 — E. Pierre Blegen, «News Items from
Athens», *AJA* 38 (1934), σ. 310 — G. Karo, *AA* 49 (1934), σ. 160 — Ch. Dugas,
«Bull. Arch.», *REG* 49 (1936), σ. 233 — M. N. Valmin, *The Swedish Messenia Expe-
dition*, Lund 1938, σ. 469-75, πίν. V — Ch. Picard, «Sur les scènes de vénerie d'une
mosaïque de Coron, et leurs suites», *RA* 18 (1941), six. S., σ. 159-63, εἰκ. 1 — P.
Devambe, «Bull. Arch.», *REG* 59/60 (1946/7), σ. 446 — D. Levi, *Antioch Mosaic
Pavements*, σ. 42 — P. Amandry, «Naïskos en or de la Collection Hélène Stathatos»,
Annuario N. S. 8/10 (1946/48), σ. 186, εἰκ. 10 (σ. 193) — K. Parlasca, *Die römischen
Mosaiken in Deutschland*, σ. 77, 116 — B. Καλλιπολίτης, *AA* 17 (1961/2), σ. 14 σημ.
12 — Π. Θέμελης, *AA* 21 (1966), Χρον.₁ σ. 163 — Μ. Χατζηδάκης, *AA* 22 (1967), Χρον.₁

φωτογραφίες ποὺ ἔχω στὴ διάθεσή μου, ὀδηγεῖ σὲ μιὰ ὕψιμη χρονολόγηση, στὸ 2ο ἴσως μιστὸ
τοῦ 5ου αἰ. (ἤδη ὁ I. Lavin, «The Hunting Mosaics of Antioch and their Sources»,
DOP 17 (1963), σ. 261 σημ. 360, σημειώνει πὼς τὸ ψηφιδωτὸ δὲν μπορεῖ νὰ χρονολογη-
θῇ πρὶν τὸ τέλος τοῦ 5ου ἢ τὶς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ.). Ἐτσι, τὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Δεσύλλα μπορεῖ
νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓνα ἐνδιαφέρον δεῖγμα συνέχισης τοῦ ρωμαϊκοῦ θεματολογίου, ὅχι ὅμως μὲ
τὴν ἔννοια ποὺ δίνουμε συνήθως στὸ γεγονός αὐτό, τῆς προσαρμογῆς δηλ. τῶν ρωμαϊκῶν
θεμάτων στὸ χριστιανικὸ θεματολόγιο. Αὐτὸ δὲν εἶναι περίεργο γιὰ μιὰ περιοχὴ σὰν
τὴν ἀνατολικὴ Μεσσηνία· ἡ γειτονία της μὲ τὴ Μάνη — ποὺ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἐκχριστιαν-
ίστηκε τὸν 9ο αἰ. — δικαιολογεῖ ἐπιδράσεις ἀπ' αὐτήν. Παρ' ὅλ' αὐτὰ οἱ καλλιτέχνες, ὅπως
εἶναι φυσικό, ἀκολουθοῦν τὶς τεχνοτροπικὲς ἐκφράσεις τῆς ἐποχῆς τους, κι αὐτὲς εἶναι βέ-
βαια ποὺ προδίδουν τὴ χρονολόγηση τοῦ μνημείου, ἔταν αὐτὴ — ὅπως συμβαίνει στὴν περι-
πτωση τοῦ Δεσύλλα — δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα.

Ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸ ψηφιδωτὸ εἶναι πενιχρή. Βλ. κυρίως *IAE* 1900, σ. 17, *AM*
25 (1900), Funde σ. 115, G. Kolbe, *IG V₁* (1918), σ. 266, *Mosaïques de Grèce*, Pélo-
ponnèse, πίν. 9, 10₁₋₂, *AA* 22 (1967), Χρον.₁ σ. 21, 206, πίν. 145β, *AA* 23 (1968),
Χρον.₁ σ. 156.

Πολλὲς εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν ἐπιμελητὴ κ. Α. Χωρέμη, ποὺ τὸ 1968 ἔκανε στὸ
μνημεῖο μιὰ μικρὴ ἀνασκαφή, γιὰ τὶς πολύτιμες πληροφορίες ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ
δώσῃ, καθὼς καὶ γιὰ τὴν παραχώρηση τοῦ ψηφιδωτοῦ, ποὺ ἐλπίζω μελλοντικὰ νὰ δημοσιεύ-
σω. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὴν ἐπιμελήτρια δ. Α. Παρλαμᾶ γιὰ τὴν εὐγενικὴ της φροντίδα νὰ
μοῦ σταλοῦν οἱ φωτογραφίες τοῦ ψηφιδωτοῦ.

1. Καὶ ἄλλες αἰθουσες τοῦ κτιρίου ἔφεραν ψηφιδωτὰ μὲ γεωμετρικὰ θέματα.

σ. 19, 21, πίν. 21α, και Π. Θέμελης, σ. 206, πίν. 145α — Γ. Παπαθανασόπουλος, *ΑΔ* 23 (1968), Χρον.₁ σ. 156 — J.P. Michaud, *BCH* 94 (1970), *Chronique* σ. 996, εικ. 227 (σ. 998) — Γ.Α. Παπαθανασόπουλος, *ΑΔ* 25 (1970), Χρον.₁ σ. 174 — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 62 άρ. 236, 237, και 3 (1971), σ. 109 άρ. 421.

ΚΡΗΤΗ: Βλ. Καστέλλι Κισάμου (άρ. 15), Κνωσός (άρ. (16,17), Χανιά (άρ. 69, 70)

ΚΩΣ¹

23. Περιοχή δυτικῶν Θερμῶν. Μεγάλη αΐθουσα οίκιας.

Θέματα: α) Δεξιὸ (ἀνατολικὸ) τετράγωνο: Τελείως κατεστραμμένο. β) Κεντρικὸ τετράγωνο: Κένταυρος ποὺ παίξει λύρα, μορφές ψυχῶν, σιληνῶν, οἰνοχόος σάτυρος κ.ά.

γ) Ἀριστερὸ (δυτικὸ) τετράγωνο: Τρία διάχωρα: στὸ κεντρικὸ Κρίση τοῦ Πάριδος, στὰ δύο ἄλλα Ἀπόλλων καὶ Μοῦσες (πίν. 13β).

Σὲ ταινία πλαισίου κυνήγι ἀγρίων θηρίων με ἀίματηρές ἢ πειρακτικὲς σκηνές. Μὲ ἐπιγραφές δίνονται τὰ ὀνόματα τῶν θηρίων καὶ τῶν θηριομάχων: ΑΣΒΟΛΙΣ, ΡΟΥΦΕΙΝΟΣ, ΚΟΧΛΑΣ, ΕΥΕΙΔΑΣ, ΕΥΤΥΧΗΣ, ΔΙΟΝΥΣΙΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΑΔΙΑΜΑΚΤΟΣ, ΜΕΙΔΙΑΣ, ΑΙΘΕΡΙΣ, ΔΩΝΑΤΟΣ, ΡΟΥΦΕΙΝΟΣ, ΠΙΚΡΙΔΙΣ, ΑΝΕΜΙΝ, ΦΙΛΩΝ (θηριομάχοι). ΝΩΡΙΚΗ, ΓΟΡΓΟΝΙΣ, ΑΕΡΙΣ, ΔΡΑΚΟΝΤΙΣ, ΠΑΡΔΟΣ, ΔΙΟΝΥΣΟΣ, ΞΑΝΘΙΑΣ, ΕΡΩΣ, ΑΡΚΟΔΑΜΑΣ, ΤΑΧΙΝΗ, ΣΤΑΔΙΑΡΧΗΣ, ΝΩΡΙΚΗ, ΕΥΠΛΟΙΑ, ΠΟΛΥΝΕΙΚΗΣ, ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ, ΣΟΛΩΝ (θηρία καὶ ἄλλα ζῶα).

Χρονολόγηση: Τέλος 2ου αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Robert, *Les Gladiateurs dans l'Orient Grec*, 1940 (Amsterdam 1971), σ. 36-7, 191-2 άρ. 191αC, 314, 325 — N. Finamore, «Mosaico e Pittura ellenistico-romana», *Le Arti* 4 (1941/42), σ. 120-1, πίν. XLI εικ. 4-6 — L. Robert, «Monuments de Gladiateurs dans l'Orient Grec», *Hellenica* 5 (1948), σ. 89, 90 — L. Morri-

1. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Κῶ βρίσκονται στὴ θέση τους καλυμμένα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου ποὺ οἱ Ἴταλοὶ τὰ εἶχαν ἀνασκάψει. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ συνεργεῖο συντηρητῶν τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἔχει ἀναλάβει τὴν ἀποκόλληση, συντήρηση καὶ ἐπανατοποθέτηση πολλῶν ἀπ' αὐτά. Μόνο συστηματικὲς ἀνασκαφές θὰ βεβαιώσουν γιὰ τὴν τύχη τῶν ὑπολοίπων.

Ἐνας μεγάλος ἀριθμὸς ψηφιδωτῶν τῆς Κῶ ἔχουν μεταφερθῆ καὶ «ἀποκατασταθῆ» (μερικὲς φορές οἱ παραστάσεις εἶναι σχεδὸν νέες) ἀπὸ Ἴταλοὺς ψηφωτὲς στὸ Castello τῆς Ρόδου, ποὺ σήμερα εἶναι μουσεῖο ψηφιδωτῶν (L. Talcott, «Dodecanese Notes», *Archaeology* 1/4 (1948/51), σ. 134-5). Εὐχαριστίες ὑφείλω στὸν ἐπιμελητὴ κ. Π. Κόλλια γιὰ τὴν πρόθυμη βοήθειά του στὰ προβλήματα τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Κῶ.

cone, «Scavi e Ricerche a Coo (1935-1943), Relazione preliminare», *BollArte* 35 (1950) S. IV, σ. 227, εικ. 37-40 (σ. 223-4) — K. Parlasca, *Die römischen Mosaiken in Deutschland*, σ. 142 ἀρ. 20.

24. Περιοχή κεντρικοανατολική, οἰκία «ψηφιδωτοῦ τοῦ ἼΑ - σκληπιοῦ». Τρεῖς χώροι¹.

Τὰ ψηφιδωτὰ τῶν δύο πρώτων χώρων βρίσκονται στὸ Castello τῆς Ρόδου, τὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Ἰσκληπιοῦ στὸ Μουσεῖο τῆς Κῶ.

Θέματα: α) Τρία πλαίσια μὲ φυτικά καὶ γεωμετρικά κοσμήματα περιβάλλον νηρηίδα πάνω σὲ θαλάσσιο τέρας.

β) Τρικλινίου(;) : Μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ βλαστὸ μὲ κισσόφυλλα, τρεῖς παραστάσεις ἀγώνων παιδικῶν φτερωτῶν μορφῶν (ἔρωτιδέων) καὶ ἀγρίων θηρίων (δύο τίγρεων καὶ ἑνὸς λιονταριοῦ).

γ) Τρία πλαίσια μὲ γεωμετρικά καὶ φυτικά κοσμήματα περιβάλλον τὴν παράσταση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Ἰσκληπιοῦ στὴν Κῶ. Ὁ θεὸς παριστάνεται τῆ στιγμῇ ποῦ ἀποβιβάζεται ἀπὸ τὴ λέμβο καὶ μόλις πατεῖ τὸ ἕνα του πόδι στὸ νησί. Ἐνας ποιμένας τὸν ὑποδέχεται. Ἀριστερά, μπροστὰ σὲ βράχο, κάθεται ὁ Ἰπποκράτης ἔχοντας τὸ δεξί του χέρι σὲ χειρονομία λόγου (διδασκαλίας) (πίν. 14).

Χρονολόγηση: Τέλη 2ου - ἀρχὲς 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coo, ὅπ. π. σ. 317, 329, εικ. 82 — L. Laurenzi, «Sculture inedite del Museo di Coo», *Annuario N.S.*, 17/18 (1955/6), σ. 104-5 — D. Levi, *Annuario N.S.*, 17/18 (1955/6), σ. 292 — *BCH* 82 (1958), σ. 777 — *FA* 11 (1958), σ. 21 ἀρ. 296.

25. Δυτικὴ περιοχὴ, οἰκία «ψηφιδωτοῦ τοῦ Σιληνοῦ»².

Θέματα: α) Μέσα σὲ πλαίσια φυτικά καὶ γεωμετρικά δύο παραλληλόγραμμα: Στὸ ἕνα κυνήγι ἀγριοχοίρου (πίν. 15α), στὸ δεύτερο ἡλικιωμένος γενειοφόρος σιληνὸς ἀνακλιμένος σὲ ἡμίονο, μὲ φυλλοφόρο θύρσο στὸ χέρι (πίν. 15β).

β) Πλατιὰ ταινία μὲ σκηνὲς μονομάχων. Ἐπιγραφές: ΖΕΦΥΡΟΣ, ΥΛΑΣ, ΑΙΓΙΑΛΟΣ.

Χρονολόγηση: Τέλη 2ου - ἀρχὲς 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Laurenzi, «Attività del Servizio Archeologico nelle isole ita-

1. Ἐνας τέταρτος χώρος τῆς ἴδιας οἰκίας ἔφερε ψηφιδωτὸ μὲ γεωμετρικὸ θέμα.

2. Τὶς φωτογραφίες τοῦ πίν. 15α-β μοῦ παραχώρησε ἡ ἔφορος δ. Κ. Ρωμιοπούλου. Τὴν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

liane dell'Egeo nel biennio 1934/5», *BollArte* 30 (1936/7) S. III, σ. 141 — L. Robert, *Les Gladiateurs dans l'Orient Grec*, 1940 (Amsterdam 1971), σ. 36-7, 191 άρ. 191α Β, 314, 325 — L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coο, άπ. π. σ. 240 - 1, εικ. 75, 76 (σ. 242) και σ. 329.

- 26.** Νότια τής όδοϋ Decumana, περιοχή 'Αμυγδαλώνα, λεγομένη « C a s a R o m a n a ». Αίθριο που όδηγεϊ στην αίθουσα του τρικλινίου¹. Κατά χώραν καλυμμένο.

Θέμα: Νηρηίδα πάνω σέ ιππόκαμπο και δελφίνα που κολυμποϋν.

Χρονολόγηση: 'Αρχές 3ου αι.

Βιβλιογραφία: L. Laurenzi, Attività del Servizio Archeologico, άπ. π. σ. 139 — T.W. French, «Losses and Survivals in the Dodecanese», *BSA* 43 (1948), σ. 197 — L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coο, άπ. π. σ. 330 — L. Laurenzi, Sculture inedite, άπ. π. σ. 64.

- 27.** Δυτική περιοχή, οικία « ψ η φ ι δ ω τ ο ϋ τ ή ς Ε υ ρ ώ π η ς ». Δυτικός χώρος οικίας.

Θέμα: Μέσα σέ τετράγωνο πλαίσιο από άλυσίδα, γυμνή ή Εϋρώπη κρατιέται γερά από τά κέρατα και τó λαιμό του Ταύρου, που τήν μεταφέρει πάνω από τή θάλασσα. 'Αριστερά ένας έρωτιδέας. Στή θάλασσα μεγάλο δελφί-νι (πίν. 16α).

Χρονολόγηση: Πρώτο μισό 3ου αι.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coο, άπ. π. σ. 237-8, εικ. 64 (σ. 236), σ. 329 — *FA* 5 (1952), σ. 257 άρ. 2914.

- 28.** Δυτική περιοχή, νότια τής όδοϋ Decumana, κοντά στην «Καινούρια Πόρτα». Κατεστραμμένο;

Θέμα: Γεωμετρικά και φυτικά κοσμήματα. Ψάρια. Γυναικεία γυμνή άνακεκλιμένη μορφή.

Βιβλιογραφία: L. Laurenzi, «Nuovi contributi alla topografia storico-archeologica di Coο», *Historia* 5 (1931), σ. 615-6, εικ. 6 (σ. 614) — A. Neppi - Modona, «L'isola di Coο nell' Antichità classica», *Memorie* 1 (1933/41), σ. 169.

1. Και άλλοι χώροι τής οικίας κοσμοϋνται με ψηφιδωτές παραστάσεις, κυρίως ζώων.

29. Δυτική περιφέρεια, περιοχή λιμανιού. Δύο συνεχόμενοι χῶροι οἰκοδομήματος.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Κωνσταντινούπολης.

Θέματα: α) Σὲ κεντρικὸ παραλληλόγραμμο, στὸ μέσο, καθισμένος ὁ Ὀρφέας σὲ βράχο, ἀνάμεσα σὲ δύο δένδρα, κρατᾷ στὸ ἓνα χέρι τὴ λύρα καὶ στὸ ἄλλο τὸ πλῆκτρο. Γύρω του διάφορα πουλιὰ καὶ ζῶα.

Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴ σκηνή, δύο ταινίες μὲ παραστάσεις μονομάχων. Τὰ ὀνόματα τῶν πολεμιστῶν δίνονται μὲ ἐπιγραφές: ΠΕΡΣΕΥΣ, [Τ]ΥΔΕΥΣ, ΛΕΥΚΑΣΠΙΣ, ΠΑΚΤΩΛΟΣ, ΝΥΜΦΕΡΩΣ (πίν. 16β).

β) Μέσα σὲ ὀκτάγωνο: Ζῶα, θαλάσσιοι κένταυροι, ἐρωτιδεῖς.

Χρονολόγηση: Ἀρχές 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: R. Herzog, «Bericht über eine epigraphisch – archäologische Expedition auf der Insel Kos im Sommer 1900», *AA* 16 (1901), σ. 134, 137 — G. Mendel, *Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Constantinople 1914, III σ. 507-11, ἄρ. 1304, 1305, εἰκ. σελ. 508, 510 — G. Jacopich, «Coo-Scoperte varie», *Clara Rhodos* 1 (1928), σ. 98 — L. Laurenzi, *Nuovi contributi*, ἔπ. π. σ. 611 — R. Herzog, *Kos I*, Berlin 1932, XXV — A. Neppi-Modona, *L'isola di Coo*, ἔπ. π. σ. 168, πίν. XIV, XV — L. Robert, *Les Gladiateurs*, ἔπ. π. σ. 36-7, 191 ἄρ. 191 αΑ, 314, 325 — Τοῦ Ἔτιου, «Monuments de Gladiateurs dans l'Orient Grec», *Hellenica* 5 (1948), σ. 84, 94, 98-9, πίν. VIII, IX₁ — L. Morricone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ἔπ. π. σ. 54, 221, 224 — H. Stern, «La mosaïque d'Orphée de Blanzly-Les-Fismes», *Gallia* 13 (1955), σ. 74 ἄρ. 34 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les mosaïques de la Maison du Ménandre*, σ. 24.

30. Ἴδια θέση πού βρέθηκαν τὰ ψηφιδωτὰ ἄρ. 29.

Castello Ρόδου.

Θέματα: Σὲ πλαίσιο ἀπὸ κληματίδα καὶ γύρω ἀπὸ κεντρικὸ μαρμαροθέτημα, τέσσερις παραστάσεις στίς ἰσάριθμες πλευρές:

α) Μακρὲς πλευρές: Κυνήγι πουλιῶν. Ὁ νεαρὸς κυνηγὸς προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ πουλὶ πού βρίσκεται πάνω σὲ δένδρο, ἐνῶ παγῶνι καὶ ἄλλα πουλιὰ κοσμοῦν τὸν ὑπόλοιπο χῶρο (πίν. 17α).

β) Στενὲς πλευρές: Σκηνὴ ψαρέματος. Ὁ ψαράς ὄρθιος σὲ βράχο. Μόνον ἡ παράσταση τῆς μιᾶς πλευρᾶς σώζεται¹ (πίν. 17β).

Στίς γωνίες παραλληλόγραμμο μὲ γεωμετρικὰ θέματα.

Χρονολόγηση: Ἀρχές 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Jacopich, «Lavori del Servizio Archeologico a Rodi e nelle

1. Τὸ διάχωρο μὲ τὰ ψάρια, πού βλέπει κανεὶς σήμερα ἐνσωματωμένο στὸ ψηφιδωτὸ αὐτὸ στὸ Castello τῆς Ρόδου, ἀνήκει σὲ ἄλλο ψηφιδωτὸ (βλ. ἔπομ. σην.).

isole dipendenti durante il biennio 1924-5, 1925-6», *BollArte* 6 (1926/7), S. II, σ. 332, εικ. 20 — Τοῦ ἴδιου, *Coo, Scoperte varie*, ἔπ. π. σ. 98-9, εικ. 81 — L. Laurenzi, *Nuovi contributi*, ἔπ. π. σ. 611 — A. Neppi-Modona, *L'isola di Coo*, ἔπ. π. σ. 168 — L. Morricone, *Scavi e Ricerche à Coo*, ἔπ. π. σ. 54, 224.

31. Περιοχή λιμανιοῦ. Δύο χώροι κτιρίου οἰκοδομημένου γύρω ἀπὸ ἱερὸ ἑλληριστικῆς ἐποχῆς.

Θέματα: α) Ἀνατολικὸς χώρος: Ψάρας.

β) Νότιος χώρος: Σὲ κεντρικὸ κύκλω Ὀρφέας. Γύρω του, σὲ ἡμικύκλια, διάφορα ζῶα καὶ ἄγρια θηρία. Πάνω ἀπὸ τὴν παράσταση αὐτή, ζώνη μὲ συμπόσιο τοῦ Ἡρακλῆ (πίν. 18).

Χρονολόγηση: 3ος αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Karo, *AA* 51 (1936), σ. 179, εικ. 24 (σ. 175) — El. Pierce Blegen, «News Items from Athens», *AJA* 40 (1936), σ. 375 — L. Laurenzi, *Attività del Servizio Archeologico*, ἔπ. π. σ. 137, εικ. 14 — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», *REG* 51 (1938), σ. 171 — L. Moriccone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ἔπ. π. σ. 62, 64.

32. Κεντρικὴ περιοχὴ, ἀνατολικὰ τοῦ Παλιοῦ Τζαμιοῦ. Αἶθουσα οἰκίας. Castello Ρόδου.

Θέμα: Πλαίσια φυτικῶν καὶ γεωμετρικῶν κοσμημάτων περιβάλλον ἀνδρα πὸ λογχίζει λεοπαρδάλη¹.

Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ἔπ. π. σ. 317, 330.

33. Δυτικὴ περιοχὴ λιμανιοῦ. Αἶθουσα κτιρίου.

Θέμα: Κεφαλή μεδούσης στὸ κέντρο κύκλου ἐγγεγραμμένου σὲ τετράγωνο καὶ κοσμημένου μὲ γεωμετρικὰ σχήματα. Στὶς τέσσερις γωνίες ἰσάριθμα κισσόφυλλα.

Χρονολόγηση: 3ος - 4ος αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ἔπ. π. σ. 219, 330.

1. Σὲ ἄλλο ψηφιδωτὸ τῆς ἴδιας οἰκίας παριστάνονταν κι ἄλλες λεοπαρδάλεις καὶ ψάρια (τὰ ψάρια εἶναι σήμερα ἐνσωματωμένα στὸ ψηφιδωτὸ ἀρ. 30. Τὴν πληροφορία ἀντλήω ἀπὸ τὸν κατάλογο ἐλέγχου ψηφιδωτῶν Castello Ρόδου τοῦ Ἀργεῖου Ἐφορείας Δωδεκανήσου).

- 34.** Δυτικὸ τέρμα πόλης, δυτικὰ Γυμνασίου. Δύο συνεχόμενοι χῶροι κτιρίου.

Castello Ρόδου.

Θέματα: α) Πλαίσιο ἀπὸ ἀλυσίδα καὶ δεύτερο, πλατύ, μὲ ἐλισσόμενο φυλλοφόρο-ἀνθοφόρο βλαστό, περιβάλλουν κεντρικὴ παράσταση: φτερωτὸ ἐρωτιδέα - ψαρά. Τέσσερα πουλιὰ στὶς ἰσάριθμες ἔλικες τοῦ πλαισίου.

β) Σὲ πλαίσια ἀπὸ φυτικὰ καὶ γεωμετρικὰ κοσμήματα, οἱ προτομὲς τῶν ἐννέα μουσῶν σὲ τρεῖς σειρὲς κύκλων ποὺ ἐνώνονται μεταξὺ τους ἀλυσιδωτὰ (πίν. 19).

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου - ἀρχὲς 4ου αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Karo, *AA* 49 (1934), σ. 192 — L. Laurenzi, *Enc. Ital.*, App. II, 1938-1948, λ. Coo, εἰκ. σ. 691 — L. Morricone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ὅπ. π. σ. 241, εἰκ. 77 (σ. 243), σ. 330 — K. Parlasca, *Die römischen Mosaiken in Deutschland*, Berlin 1959, σ. 142 ἀρ. 14 — Γρ. Κωνσταντινόπουλος, «Ψηφιδωτὰ Ρόδου καὶ Κῶ», *Ἡμερολόγιο Ἰονικῆς καὶ Λαϊκῆς Τραπέζης Ἑλλάδος* 1970, φωτ. ἐξωφ. καὶ Ἰούλιος - Αὐγούστος, Νοέμβριος-Δεκέμβριος — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les mosaïques de la Maison du Ménandre*, σ. 38 σσμ. 5.

- 35.** Κεντρικὴ περιοχὴ, ἀνάμεσα στὶς Κεντρικὲς Θέρμες καὶ τὸ Ὡδεῖο. Χῶρος οἰκίας.

Castello Ρόδου.

Θέμα: Σκηνὴ ἀπὸ τὴ Γιγαντομαχία: ὁ Ποσειδῶν ἐναντίον τοῦ Πολυβότη. Δεξιὰ καὶ πίσω ἀπὸ τὸν Ποσειδῶνα γυναικεῖα φτερωτὴ μορφὴ· στὸ κάτω δεξιὸ ἄκρο τῆς παράστασης, ἀνακεκλιμένη ἡ Γῆ¹ (πίν. 20).

Χρονολόγηση: 3ος αἰ.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, *Scavi e Ricerche a Coo*, ὅπ. π. σ. 319-20, εἰκ. 87 (σ. 318) — Γρ. Κωνσταντινόπουλος, *Ψηφιδωτὰ Ρόδου καὶ Κῶ*, ὅπ. π. Μάρτιος-Ἀπρίλιος.

- 36.** Κεντρικὴ περιοχὴ, νότια Ἀμυγδαλῶνα, οἰκόπεδο ἰδιοκτησία Κοντῆ. Δύο χῶροι κτιρίων.

Θέματα: α) Ὁρφέας.

β) Προσωποποίηση Φθινόπωρου.

Χρονολόγηση: Ὁρφέας: 3ος αἰ.

Φθινόπωρο: 4ος αἰ.²

1. Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι συμπληρωμένο.

2. Στὸν 5ο αἰ. χρονολογεῖται ἓνα ἄλλο, ἐλάχιστα γνωστὸ, ψηφιδωτὸ, μὲ παράσταση προσωποποίησης τῆς Κωνσταντινούπολης, ποὺ βρέθηκε στὴ νοτιοανατολικὴ περιοχὴ

Βιβλιογραφία: L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coò, *ὅπ. π. σ.* 320, 330.

- 37.** Χῶρος βαπτιστηρίου βασιλικῆς Θερμῶν. Αἴθουσα κτιρίου ἀρχαιότερου ἀπὸ τὴν βασιλική.

Θέμα: Ἀγῶνες τεθρίππου.

Βιβλιογραφία: L. Morricone, Scavi e Ricerche a Coò, *ὅπ. π. σ.* 228.

ΛΑΡΙΣΑ

- 38.** Περιοχὴ Καλοῦ Νεροῦ. Αἴθουσα κτιρίου.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Λαρίσης.

Θέμα: Κεντρικὸ τμήμα: Σὲ τετράγωνο γεωμετρικὸ πλαίσιο, παράσταση γυμνοῦ φερωτοῦ Ἐρωτα καὶ Νίκης πού τὸν στεφανώνει.

Βιβλιογραφία: Α. Ὀρλάνδος, *ΑΔ* 24 (1969), Χρον.₁ σ. 13, καὶ Δ. Ρ. Θεοχάρης - Γ. Χ. Χουρμουζιάδης, Χρον.₂ σ. 225.

ΛΑΥΡΙΟ

- 39.** Ὀρμος Βρωμοπούσι. Αἴθουσα κτιρίου.

Ἀγνωστη ἢ τύχη του¹.

Θέμα: Γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλον τετράγωνο με παράσταση γυμνοῦ ἀθλητῆ πού ἐτοιμάζεται νὰ πηδήσῃ. Ἀνάμεσα στὰ πόδια του ἐπιγραφή: ΕΠΟΙΗΣΕ ΒΛΑΣΤΟΣ (ἢ ΒΛΑΣΙΟΣ).

Βιβλιογραφία: Παναθήναια 27 (1913/14), σ. 31 — G. Karo, *ΑΔ* 29 (1914), σ. 121 — P. Roussel, «Bull. Epigr.», *REG* 28 (1915), σ. 453 — *BCH* 48 (1924), Chronique σ. 457 — *AJA* 29 (1925), «News Items from ... Athens», σ. 222 — A Blanchet, *La*

τῆς πόλης καὶ ὑπάρχει πιθανῶς στὴ θέση του (L. Laurenzi, *BollArte* 30 (1936/7), S. III, σ. 141, L. Morricone, «Scavi e Ricerche a Coò, (1935-1943), Relazione Preliminare» *BollArte* 35 (1950), σ. 320, 330).

Στὸν ἴδιο αἰώνα ἀνήκει καὶ τὸ μεγάλων διαστάσεων ψηφιδωτὸ πού βρέθηκε στὴ δυτικὴ περιοχὴ τῆς πόλης, ἀνατολικά τοῦ Βαπτιστηρίου τοῦ γνωστοῦ ὡς Ἑπτὰ Βήματα (L. Morricone *ὅπ. π. σ.* 242-3, εἰκ. 80. Πρβ. *Ἡμερολόγιο Ἴονικῆς καὶ Λαϊκῆς Τραπέζης Ἑλλάδος* 1970, Σεπτ. - Ὀκτ.). Βρίσκεται στὸ Castello τῆς Ρόδου, καὶ τὰ θέματά του εἶναι κυνήγι κάπρου καὶ δύο φορὲς κυνήγι λιονταριοῦ. Ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες δύο παραστάσεις του (οἰκογενειακὲς σκηνές) δὲν σώθηκαν παρά ἐλάχιστα τμήματα. Οἱ παραστάσεις πού βλέπει κανεὶς σήμερα εἶναι σχεδὸν ὁλόκληρες νέες.

1. Τὸ ψηφιδωτὸ αὐτὸ ἀναφέρεται με πολλὰς ἐπιφυλάξεις, γιατί ἡ χρονολόγησή του εἶναι ἀσαφές. Παρὰ τίς προσπάθειές μας δὲν κατορθώσαμε νὰ πληροφορηθοῦμε τίποτα γι' αὐτό.

Mosaïque, Paris 1928, σ. 55—J.M.C. Toynbee, «Some Notes on Artists in the Roman World», *Latomus* 9 (1950), σ. 297.

ΛΕΣΒΟΣ: Βλ. Μυτιλήνη (άρ. 42, 43, 44)

ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗ

40. Στόα κτιρίου.

Ἄγνωστη ἡ τύχη του ¹.

Θέμα: Προσωποποίηση τῆς Μεγαλόπολης. Ἡ μορφή φορᾶ πυργόσχημο διάδημα καὶ κρατᾶ κέρας Ἀμαλθείας. Πουλιά, ψάρια, ζῶα, φυτικά θέματα.

Βιβλιογραφία: Μ.Α. Καβαλιεράτου, «Περὶ τῶν ἐν Μεγαλοπόλει ἀνασκαφῶν», *ΠΑΕ* 1901, σ. 46-48—*AJA* 5 (1901), «Arch. News, 1901», σ. 347—*AM* 26 (1901), «Fundes» σ. 236-7—*AJA* 7 (1903), «Arch. News, 1902», σ. 120.

ΜΕΣΣΗΝΙΑ: Βλ. Κορώνη (άρ. 22)

ΜΗΛΟΣ ²

41. Τ ρ α μ υ θ ι ᾶ. Χῶρος λατρευτικοῦ κτιρίου (Βακχείου;).

Κατὰ χῶραν καλυμμένα.

Θέματα: Πλαίσια γεωμετρικῶν καὶ φυτικῶν κοσμημάτων περιβάλλουν πέντε διάχωρα:

α) Πλούσια κληματίδα, καὶ ἀνάμεσα στὸ φύλλωμά της πουλιά καὶ ζῶα.

β) Γεωμετρικὰ θέματα.

γ) Μέσα σὲ κύκλο ἀπὸ ἀλυσίδα, ψαράς σὲ βάρκα καὶ πλῆθος ψαριῶν πού κολυμποῦν γύρω. Ἐπιγραφή: ΜΟΝΟΝ ΜΗ ὙΔ[ΩΡ]. Στὶς γωνίες, ἀνάμεσα στὸν κύκλο καὶ τὸ τετράγωνο πού τὸν περιβάλλει, προσωπεῖα ³ (πίν. 21α).

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Στ. Κουμανούδης, «Ἀρχαιολ. εἰδήσεις», *Φιλίστωρ* 2 (1861), τευχ. 6 σ. 274—*AZ* 20 (1862), *Arch. Anz.* σ. 255—C. Smith, «Excavations in Melos», *BSA* 2 (1895/6), σ. 72-4—*AJA* 11 (1896), «Arch. News» σ. 254, 445—C. Smith, «Archaeo-

1. Οἱ ἀναφορὲς στὸ ψηφιδωτὸ αὐτὸ εἶναι πολὺ παλιές καὶ ἀνεπαρκεῖς. Τὸ περιλαμβάνουμε στὸν κατάλογο μὲ ἐπιφύλαξη, γιατί δὲν δίνονται σαφῆ στοιχεῖα γιὰ τὴν χρονολόγησή του. Δύο ἀκόμα χῶροι τοῦ κτιρίου ἔφεραν ψηφιδωτὰ μὲ γεωμετρικὰ καὶ φυτικά κοσμήματα.

2. Εὐχαριστῶ τὸν ἐπιμελητὴ κ. Κ. Τσάκο γιὰ τὶς πληροφορίες πού μοῦ ἔδωσε σχετικὰ μὲ τὰ ψηφιδωτὰ τῶν Κυκλάδων.

3. Ἀπὸ τὰ δύο ὑπόλοιπα διάχωρα διατηρήθηκαν μόνο τμήματα.

logy in Greece, 1895-96», *JHS* 16 (1896), σ. 354-5 — *AA* 12 (1897), σ. 63 — R.C. Bosanquet, «Excavations of the British School at Melos», *JHS* 18 (1898), σ. 60 κ.έ., εικ. 4, πίν. I-III. Πρβ. *BZ* 9 (1900), σ. 602 — *AJA* 2 (1898), «Arch. Discussions, 1897-98», σ. 306 — *AJA* 3 (1899), «Arch. News 1898», σ. 69, και «Arch. Discussions, 1898», σ. 134 — *RA* 34 (1899), S. III, σ. 149 — D. Levi, «Mors Voluntaria, Mystery Cults on Mosaics from Antioch», *Berytus* 7 (1942), σ. 52, πίν. VII₂ — K. Parlasca, *Die römischen Mosaiken in Deutschland*, σ. 134.

ΜΥΤΙΑΗΝΗ

42. Χῶρος ναοῦ ἹΑ γ. Θ ε ρ ά π ο ν τ ο ς. Μεγάλη αἴθουσα οἰκοδομήματος (ἔπαυλης;) ¹.

Κατὰ χῶραν καλυμμένα.

Θέμα: Γεωμετρικὴ διακόσμηση περιβάλλει ἐξάγωνα με φυτικὰ θέματα καὶ ὀκτάγωνα με ζῶα ἢ ἀνθρώπινες μορφές: κεφαλὴ ἡλικιωμένου ἀνδρα, ἴσως Σωκράτη ἢ Πιπτακοῦ, καὶ τμήματα ἄλλων κεφαλῶν ἀνδρικῶν μορφῶν καὶ μιᾶς γυναικείας (πίν. 21β). Φτερωτοὶ ἐρωτιδεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας, ποὺ σώζεται καλὰ, χτυπᾷ με τρίαινα ὀχταπόδι.

Βιβλιογραφία: Γ. Α. Ἀριστείδου, *Τετραλογία πανηγυρική*, Ἀθῆναι 1863, σ. 97 — R. Koldewey, *Die antiken Baureste der Insel Lesbos*, Berlin 1890, σ. 10 — P. Papatgeorgiu, *Unedierte Inschriften von Mytilene*, Leipzig 1900, X — Οἰκ. Σ. Τάξη, *Συνοπτικὴ ἱστορία καὶ τοπογραφία τῆς Λέσβου*, Κάϊρον 1909, σ. 57-8 — G. Karo, *AA* 46 (1931), σ. 285 — Ch. Dugas, «Bull. Arch.», *REG* 45 (1932), σ. 99 — Β. Πετράκου, «Ψηφιδωτὰ ἐκ Μυτιλήνης», *AAA* 2 (1969), σ. 239-242, εικ. 1, παρ. πίν. 1 — Τοῦ ἴδιου, *AA* 24 (1969), Χρον.₂ σ. 368-9, πίν. 380α-β — P.M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1970-1», *ArchRep* 1970/71, σ. 24, εικ. 45 — J.P. Michaud, *BCH* 95 (1971), Chronique σ. 992, 997, εικ. 433-8 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les mosaïques de la Maison du Ménandre*, σ. 35 σημ. 6 — *BullAIEMA* 3 (1972), σ. 112 ἀρ. 432.

43. Ὅδος Π ο τ ά μ ω ν ο ς. Αἴθουσα ἰδιωτικοῦ κτιρίου.

Κατὰ χῶραν.

Θέμα: Κύκλος, ἐγγεγραμμένος σὲ τετράγωνο, με διακόσμηση «κουκου-νάρας» καὶ κατεστραμμένη παράσταση στὸ κέντρο. Στὶς γωνίες μορφές τριτώνων καὶ τριτωνίδων.

ἸΑδημοσίετο.

44. Χ ω ρ ά φ α, νοτιοανατολικά τοῦ Θεάτρου. «Οἰκία Μενάνδρου». ἸΑνα-τολικὸς (τρικλίνιο;), δυτικὸς καὶ νότιος χῶρος.

1. Ἐξω ἀπὸ τὸ χῶρο αὐτὸν ἀποκαλύφθηκε καὶ ἄλλο ψηφιδωτό, πολὺ κατεστραμμέ-νο, με παρόμοια διακόσμηση.

Πολλὰ τμήματα τοῦ ψηφιδωτοῦ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Μυτιλήνης.

Θέματα: α) Τρικλίνιο: Μέσα σὲ τετράγωνα πλαίσια ἀπὸ ἀλυσίδα, οἱ προτομὲς Μενάνδρου καὶ Θάλειας καὶ ὀκτὼ παραστάσεις κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου.

β) Δυτικὸς μεγάλος χῶρος: Τετράγωνο πλαίσιο γεωμετρικῶν θεμάτων περιβάλλει κεντρικὸ ὀκτάγωνο καὶ ὀκτὼ τετράγωνα ποῦ ἐφάπτονται στὶς πλευρὲς του. Τέσσερες ρόμβοι στὶς γωνίες. Στὸ κέντρο τοῦ ὀκταγώνου ὁ Ὀρφέας, καθισμένος κοντὰ σὲ δένδρο, παίξει τὴ λύρα, ἐνῶ δεξιὰ εἰκονίζονται ζῶα καὶ πουλιά. Στὰ τετράγωνα, στοὺς ρόμβους καὶ στὰ τρίγωνα ποῦ περιβάλλουν τὸ ὀκτάγωνο, ζῶα, ἔρπετά, πτηνὰ (πίν. 22α).

γ) Στοὰ νότια τοῦ τρικλινίου: Συμπλεκόμενοι κύκλοι ποῦ κατὰ διαστήματα διακόπτονται ἀπὸ πέντε τετράγωνα: Στὸ ἓνα εἰκονίζεται προσωπεῖο κωμωδίας, ἐνῶ στὰ ὑπόλοιπα τέσσερα παραστάσεις κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου.

Χρονολόγηση: Τελευταῖο τέταρτο 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Karo, *AA* 45 (1930), σ. 144 — Σ. Χαριτωνίδης, *ΠΑΕ* 1961, σ. 208, 212-4, πίν. 169β-171 — Ἔργον 1961, σ. 213-5, εἰκ. 228-9 — G. Daux, *BCH* 86 (1962), σ. 874-6, εἰκ. 1-3 — E. Vanderpool, «News Letter from Greece», *AJA* 66 (1962), σ. 390-1, πίν. 111 εἰκ. 9-10 — M.S.F. Hood, «Archaeology in Greece, 1961-2», *JHS* 82 (1962), Arch. Rep. for 1961-2, σ. 23, εἰκ. 27 — Σ. Χαριτωνίδης, *ΠΑΕ* 1962, σ. 134-141, πίν. 140-2 — Ἔργον 1962, σ. 155-9, εἰκ. 186-190 — G. Daux, *BCH* 87 (1963), Chronique σ. 822-4, εἰκ. 5-9 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1962-3», *ArchRep* 1962/3, σ. 28-9 — Σ. Χαριτωνίδης, *ΑΔ* 18 (1963), Χρον.₂ σ. 266, πίν. 306α — Τοῦ ἴδιου, *ΠΑΕ* 1963, σ. 159, πίν. 141α-β — Ἔργον 1963, σ. 157-9, εἰκ. 173-4 — E. Vanderpool, «News Letter from Greece», *AJA* 67 (1963), σ. 282, πίν. 64 εἰκ. 14 — G. Daux, *BCH* 88 (1964), Chronique σ. 801, εἰκ. 1-2 (σ. 802) — Σ. Χαριτωνίδης, *ΑΔ* 19 (1964), Χρον.₃ σ. 396 — E. Bielefeld, *AA* 79 (1964), σ. 132 — Ch. Picard, *RA* 1 (1964), «Nouvelles et Correspondance», σ. 191-2 — Σ. Χαριτωνίδης, *ΑΔ* 20 (1965), Χρον.₃ σ. 488 — Χρ. Δεδούση, *Μενάνδρου Σαμία*, Ἀθήναι 1965, σ. 1-3 — G. Richter, *The Portraits of the Greeks*, London 1965, I, σ. 118, II, σ. 229 εἰκ. 1517 — L. Robert, *REG* 79 (1966), σ. 752 — G. Daux, «Notes de Lecture, Mosaïques de Mytilène», *BCH* 91 (1967), σ. 473-476, εἰκ. 3 — J.M. Jacques, «Ménandre inédit: La double fourberie et la Samienne», *Bull. de l'Association G. Budé* 1 (1968) S. IV, σ. 225-7, εἰκ. 1-4 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 52 — T.B.L. Webster, *Monuments Illustrating New Comedy*, London 1969, σ. 299-301 — L. Kahil, «Remarques sur l'iconographie des pièces de Ménandre», *Entretiens sur l'Antiquité classique* (Fond. Hardt) XVI, MÉNANDRE, Genève 1969, σ. 231-51, πίν. I A, B, II, IV — S. Charitonidis-L. Kahil-R. Ginouvès, *Les Mosaïques de la Maison du Ménandre à Mytilène* (Antike Kunst, Beiheft 6), 1970. Πρβ. βιβλιοκρισία, T.B.L. Webster, *JHS* 91 (1971),¹ σ. 210-11 — *REG* 83 (1970), «Actes de l'Association», XV — P. M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1970-1», *ArchRep* 1970/1, σ. 24 — *FA* 22 (1971), σ. 156 ἄρ. 2273 — *BullAIEMA* 3 (1971), σ. 111-2 ἄρ. 429-31. — K. Kazuris, *VDI* 1 (91) (1965), σ. 195-6, εἰκ. 5-6. — E. Zwierlein - Diehl, *AA* 88 (1973), σ. 277.

ΝΑΞΟΣ

- 45.** Λόφος Ἀπλωμάτων. Αἴθουσα οἰκοδομήματος.
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Νάξου.

Θέμα: Πλούσιος βλαστὸς κισσοφύλλων καὶ μαίανδρος περιβάλλουν ὀρθογώνιο ποῦ ἐσωτερικὰ φέρει τέσσερα τεταρτοκύκλια, ἔτσι ὥστε νὰ σχηματίζεται στὸ κέντρο κοιλόπλευρος ρόμβος. Μέσα σ' αὐτὸν παράσταση νηρηίδας πάνω σὲ θαλάσσιο κῆτος (πίν. 22β). Δύο ψάρια δηλώνουν τὸ θαλάσσιο τοπίο. Στὰ τεταρτοκύκλια ἐλάφια καὶ παγώνια.

Χρονολόγηση: 4ος αἰ.

Βιβλιογραφία: Ν. Κοντολέων, *ΠΑΕ* 1961, σ. 196-8, πίν. 153α-β — *Ἔργον* 1961, σ. 200-2, εἰκ. 212-3 — Ν. Κοντολέων, *ΑΑ* 17 (1961/2), Χρον. σ. 275, πίν. 340α — M.S.F. Hood, «Archaeology in Greece, 1961-62», *ArchRep* 1961/2, σ. 21-2 — G. Daux, *BCH* 86 (1962), Chronique σ. 863, εἰκ. 22-3 (σ. 868) — Τοῦ ἴδιου, *BCH* 88 (1964), Chronique σ. 804.

ΝΑΟΥΣΑ

- 46.** Ἐπαυλῆ. Δύο χῶροι¹.
Τμήματα στὸ παλιὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Θέματα: α) Γεωμετρικὸ πλαίσιο περιβάλλει ἐγγεγραμμένο σὲ τετράγωνο κύκλο, ποῦ περιέχει φολιδωτὸ κόσμημα καὶ μικρότερο κύκλο στὸ κέντρο μὲ κεφαλὴ μεδούσης (πίν. 23). Στὶς τέσσερις γωνίες ἐλισσόμενοι βλαστοί.
β) Μέσα σὲ σύνθετο γεωμετρικὸ θέμα, νεαρή, ἐλαφρὰ ντυμένη, γυναικεῖα μορφή σὲ στάση χοροῦ. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς δύο ἐρωτιδεῖς.

Χρονολόγηση: Μέσα 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: G. Karo, *ΑΑ* 45 (1930), σ. 126 — Y. Béquignon, *BCH* 54 (1930), Chronique σ. 498 — Φ. Πέτσας, *ΠΑΕ* 1965, σ. 38 — Τοῦ ἴδιου, *Ὁ Τάφος τῶν Λευκαδίων*, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 4.

ΝΗΣΙ Ἀλεξανδρείας Μακεδονίας

- 47.** Περιοχὴ «Φάσα», κτῆμα ἰδιοκτησίας Καραγιάννη. Βόρειος χῶρος λουτρῶνα².
Κατὰ χῶραν καλυμμένα.

1. Ἀκόμα ἕξι χῶροι τῆς ἑπαυλῆς ἦταν στρωμένοι μὲ ψηφιδωτά. Θέματα φυτικά, γεωμετρικά.

2. Μεγαλύτερο διαμέρισμα τοῦ βορείου ἐπίσης τμήματος τοῦ κτιρίου φέρει ψηφιδωτὰ μὲ γεωμετρικά θέματα.

Θέμα: Ἀπλὰ γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλον κεντρικὸ τετράγωνο μετὰ παράσταση κεφαλῆς γυναικείας μορφῆς (πίν. 24α).

Βιβλιογραφία: Α. Ἀνδρειωμένου, *ΠΑΕ* 1966, σ. 25-9, εἰκ. 1, πίν. 10α, β, 11α — Ἔργον 1966, σ. 19-22, εἰκ. 18-9 — Α. Ἀνδρειωμένου, *ΑΔ* 21 (1966), Χρον. σ. 355, πίν. 379δ — G. Daux, *BCH* 91 (1967), Chronique σ. 717, εἰκ. 2 (σ. 716) — Α. Ἀνδρειωμένου, *ΠΑΕ* 1968, σ. 61 εἰκ. 1 — Ἔργον 1968, σ. 55, εἰκ. 59 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 53 — Φ. Πέτσα, «Χρονικὰ Ἀρχαιολογικὰ 1966-7», *Μακεδονικὰ* 9 (1969), σ. 198, σχ. 19, πίν. 105α — Ph. Bruneau, «Prolongements de la technique des mosaïques de galets en Grèce», *BCH* 93 (1969), σ. 332 — J.P. Michaud, *BCH* 94 (1970), Chronique σ. 1057, 1060, εἰκ. 365 (σ. 1058) — *BullAIEMA* 3 (1971), σ. 112-3, ἀρ. 435-8.

ΝΙΚΟΠΟΛΗ

48. Δυτικὰ βασιλικῆς Δουμετίου. Αἴθουσα κτιρίου¹.

Κατὰ χώραν. Πολὺ κατεστραμμένο.

Θέμα: Ὀλόσωμοι τρίτωνες, δελφίνια καὶ ἄλλα θαλάσσια ὄντα.

Βιβλιογραφία: Α. Φιλαδελφεύς, *ΑΕ* 1913, «Ἀγγελία», σ. 235, *ΠΑΕ* 1913, σ. 103-7, 1914, σ. 219, 1915, σ. 59, 1916, σ. 33, 60-4, εἰκ. 8, *ΑΕ* 1916, σ. 122, *ΠΑΕ* 1918, σ. 17 — B. Schweitzer, *ΑΔ* 37 (1922), σ. 248-9 — Α. Φιλαδελφεύς, *ΠΑΕ* 1924, σ. 112, εἰκ. 1-4 — E. Pierce Blegen, «News Items», *AJA* 29 (1925), σ. 222 — Α. Φιλαδελφεύς, *ΠΑΕ* 1926, σ. 127 — Α. Ὀρλάνδος, *ΠΑΕ* 1961, σ. 103-5, Ἔργον 1961, σ. 113-5 — G. Daux, *BCH* 86 (1962), Chronique σ. 758, 762-3 — Α. Ὀρλάνδος, *ΑΔ* 17 (1961/2), Χρον. σ. 201 — J. P. Sodini, «Mosaïques paléochrétiennes de Grèce», *BCH* 94 (1970), σ. 728 σημ. 61.

49. Περίπου 300 μ. βορειοανατολικὰ τοῦ Ὁδείου, ἀγρὸς Κ. Ντόμαρη. Αἴθουσα οἰκίας².

Κατὰ χώραν.

Θέμα: Ποικίλα κοσμήματα περιβάλλον κατεστραμμένη κεντρικὴ παράσταση. Διατηρεῖται μόνο στὴ μία ἀπὸ τὶς γωνίες κεφαλῆ Διονύσου (πίν. 24β).

1. Σὲ στοὰ τοῦ περιστυλίου τοῦ κτιρίου ὑπῆρχε ψηφιδωτὸ μετὰ γεωμετρικὰ κοσμήματα καὶ ἐλικοειδῆ βλαστὸ μετὰ ζῶα, πτηνὰ, κνηγούς κ.ἄ. μέσα στὶς ἔλικες. Στὶς γωνίες κεφαλῆς γενειοφόρων μορφῶν. Ἡ βιβλιογραφία ἢ σχετικὴ μετὰ τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ συγκεχυμένη. Κτίστηκε, φαίνεται, στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια, ὡς ἐπαυλὴ ἴσως, καί, ἀργότερα, στὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ, μετατράπηκε σὲ ἐπισκοπικὸ μέγαρο(;) ἢ σὲ κάποιο ἄλλο παρόμοιας χρήσεως κτίριο. Ψηφιδωτὰ, φαίνεται, ὑπῆρχαν καὶ στὶς δύο περιόδους τοῦ οἰκοδομήματος.

2. Καὶ ἄλλοι χώροι τῆς οἰκίας σώζονται ψηφιδωτὰ δάπεδα μετὰ γεωμετρικὰ θέματα. Σὲ ἕναν προθάλαμο διατηρεῖται ψηφιδωτὴ κτητορικὴ ἐπιγραφή.

Χρονολόγηση: 2ος αί.

Βιβλιογραφία: Ι. Βοκοτοπούλου, «Αρχαιολογικαὶ εἰδήσεις ἐξ Ἡπείρου», *ΑΑΑ* 6 (1973), σ. 223-4, εἰκ. 20-1 (σ. 227, 228).

ΟΛΥΜΠΙΑ

50. Θέρμεις Κρονείου, βόρεια Πρυτανείου. Δύο χώροι.
Ἐπιθήκες τοῦ Νέου Μουσείου Ὀλυμπίας¹.

Θέματα: α) Γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλουν νηρήϊδα καθισμένη πάνω σὲ θαλάσσιο ζῶο.

β) Μέσα σὲ πλαίσια ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμήματα παράσταση τεθρίππου με γενειοφόρο τρίωνα, πού με τὸ ἓνα χέρι κρατεῖ τρίαινα καὶ με τὸ ἄλλο τὰ ἦνια τῶν τεσσάρων θαλασσιῶν ἵππων τοῦ τεθρίππου.

Χρονολόγηση: 1ος αἰ. (;).

Βιβλιογραφία: Π. Καββαδία, «Ὀλυμπιακαὶ ἀνασκαφαί», *Παρουσὸς* 4 (1880); σ. 487 — P. Graef, *Olympia II* (Berlin 1892), σ. 181, εἰκ. α (σ. 182), πίν. CVI, CVII — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, I, σ. 519, 599 σημ. 13 — Μ. Χατζηδάκις, *ΑΔ* 22 (1967), Χρον.₁ σ. 19, καὶ Π. Γ. Θέμελης, σ. 208, πίν. 148α.

ΠΑΡΟΣ

51. Κάτω ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Καταπολιανῆς, βόρειο τμήμα κεντρικοῦ χώρου. Αἶθουσα κτιρίου, πιθανότατα Γυμνασίου.
Αἶθριο Μουσείου Πάρου.

Θέμα: Πλατὺ πλαίσιο ἀπὸ ἐλισσόμενο βλαστό, πού ἀπολήγει σὲ φύλλα κισσοῦ, καρπούς καὶ ἀνθέμια, περιβάλλει ὀρθογώνιο πού χωρίζεται σὲ δύο ἄνισα διάχωρα:

α) Βόρειο διάχωρο: Κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος κατεστραμμένο. Στὸ κεντρικὸ ἔμβλημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόνον λείψανα διατηρήθηκαν, εἰκονίζοταν ἴσως ἡ πάλαι Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ταύρου τῆς Κρήτης. Τὸ ἔμβλημα περιέβαλε πλατιά ταινία με τὶς παραστάσεις τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλῆ. Διατηρήθηκαν: Ἡρακλῆς καὶ Ἐρυσάνθιος κάπρος (πίν. 25α), Ἡρακλῆς καὶ Κερυνῆτις ἔλαφος.
β) Νότιο διάχωρο: Κεφαλὴ λιονταριοῦ πού βρυχᾶται καὶ τμήματα δένδρων. Ἀνατολικά τῶν παραστάσεων ἀπλή γεωμετρικὴ διακόσμηση.

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου - ἀρχὲς 4ου αἰ.

1. Τὰ ψηφιδωτὰ πρόκειται νὰ ἐκθεθοῦν στὴν ἐσωτερικὴ αἴθλη τοῦ Μουσείου. Εὐχαριστῶ τὴν ἐπιμελήτρια δ. Λ. Παρλαμᾶ πού μοῦ ἔδωσε τὴν πληροφορία.

Βιβλιογραφία: Α. Ὀρλάνδος, *ΙΑΕ* 1960, σ. 351, Ἔργον 1960, σ. 250, *ΙΑΕ* 1963, σ. 142, 146-7, πίν. 121-124α, Ἔργον 1963, σ. 141-8, εἰκ. 154, 156-9 — G. Daux, *BCH* 88 (1964), *Chronique* σ. 813-6, 819, εἰκ. 3-9 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1963-64», *ArchRep* 1963/64, σ. 22 — Α. Ὀρλάνδος, «Ἡ πρόσφατος ἀναστήλωσις τῆς Καταπολιανῆς τῆς Πάρου», *ΕΕΚΜ* 5 (1965/66), σ. 19-22, εἰκ. 11-13 — K. Kazuris, *VDI* 1 (91) (1965), σ. 195, εἰκ. 4 — Α. Ὀρλάνδος, *ΙΑΕ* 1967, σ. 220, πίν. 219α-β, καὶ Ἔργον 1967, σ. 144, 151, εἰκ. 161-2 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 53 — Θ. Ξύδης, «Ἐρύμανθος». *Πελοποννησιακά* 8 (1971), σ. 163.

ΠΑΤΡΑΙ

52. Ψ ἠ λ ἄ Ἀ λ ὠ ν ι α, μέσα στὸν δημοτικὸ κῆπο. Χῶρος οἰκοδομήματος. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Πατρῶν¹.

Θέματα: Δύο στενόμακρες ζῶνες μέσα σὲ γεωμετρικὰ πλαίσια.

α) Ἄνω ζώνη: Σκηνές μουσικῆς καὶ θεάτρου: Κιθαρῶδες καὶ χορωδιακὴ ὁμάδα (πίν. 25β), τραγωδοί, κωμωδοί, μουσικοὶ σὲ διάφορες στάσεις καὶ κινήσεις.
β) Κάτω ζώνη: Ἀθλητικὸι ἀγῶνες: Δεκαπέντε μορφές γυμνῶν ἀθλητῶν, μεμονωμένων ἢ σὲ ομάδες, σὲ διάφορα ἀγωνίσματα, κυρίως πάλη καὶ δρόμο (πίν. 26). Κάθε ἀγωνισμὰ χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἐπόμενο μὲ τὴ μορφή ἐνὸς ἀθλητοῦ ποὺ κρατεῖ κλάδο φοίνικα (ἔξι ἀθλητές).

Χρονολόγηση: 2ος αἰ.

Βιβλιογραφία: C. Smith, «A new Copy of the Athena Parthenos», *BSA* 3 (1896/7), σ. 122-3 — *AM* 21 (1896), «Funde» σ. 375 — *AA* 12 (1897), σ. 63 — G.C. Richards, «Archaeology in Greece, 1897-8», *JHS* 18 (1898), σ. 334 — *AJA* 3 (1899), «Arch. News, 1898», σ. 258-9 καὶ «Arch. News, 1899», σ. 529 — N. Κυπαρίσσης, *ΙΑΕ* 1911, σ. 244-5 — *Mosaïques de Grèce, Péloponnèse*, πίν. 12-21 — Στ. Θωμοπούλου, *Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν*, Β' ἐκδ., Πάτραι 1950, σ. 205 — Κ. Τριανταφύλλου, *Ἱστορικὸν λεξικὸν τῶν Πατρῶν*, Πάτραι 1959, λ. Ὑψηλὰ ἀλώνια, σ. 676, καὶ λ. ψηφιδωτά, σ. 725 — K. Parlasca, *Die römischen Mosaiken in Deutschland*, Berlin 1959, σ. 142 — L. Kahil, Remarques sur l'iconographie des pièces de Ménandre, *δ.π.* σ. 251 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginounès, *Les Mosaïques de la Maison du Ménandre* σ. 101-2, πίν. 28, — *BullAIEMA* 3 (1971), σ. 113 ἀρ. 439. — *Ἡμερολόγιον Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος* 1972, Αὔγουστος.

1. Ἀποκολλήθηκε καὶ μεταφέρθηκε στὸ Μουσεῖο τὸ 1939. Ἐγιναν συμπληρώσεις. Πλῆθος νέων ψηφιδωτῶν ἀποκαλύπτονται τὰ τελευταῖα χρόνια στὸ χῶρο τῶν Ψηλῶν Ἀλωνίων. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα γράφει τὸν περασμένο ἤδη αἰῶνα ὁ F. Pouqueville γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτῆ τῶν Πατρῶν (F.C.H.L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, 4, 1826, σ. 362-3: «Il est certain que les champs de Hypsila-Alonia furent un de beaux quartiers de Patras. Le soc de la charrue y met journellement à découvert une grande quantité de briques, de fragments de marbre et de plaques de mosaïques, qui prouvent la quantité d'édifices publics qui l'ornait aux temps où florissait cette ville opulente»).

- 53.** Π λ α τ ε ἴ α Ψ η λ ῶ ν Ἰ Α λ ω ν ι ῶ ν. Αἴθουσα κτιρίου.
Χῶρος Ὡδείου Πατρῶν.

Θέμα: Ἐλισσόμενη ἄκανθα καὶ ἐπαναλαμβανόμενο γεωμετρικὸ κόσμημα περιβάλλον παράσταση φανταστικῶν ζώων γύρω ἀπὸ ἡμικατεστραμμένο κεντρικὸ θέμα. Διατηρεῖται κεφαλὴ στεφανωμένης μορφῆς, πιθανότατα Διονύσου.

Ἄδημοσίευτο ¹.

- 54.** Ὁ δ ὸ ς Π α ν α χ α ἰ κ ο ὕ 8, Ψ η λ Ἰ Ἀ λ ῶ ν ι α. Χῶρος ἔπκυλης.
Ἄποκολλημένο.

Θέμα: Πλαίσιο ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμήματα. Σὲ ἐλεύθερο κάμπο καὶ μέσα σὲ φυσικὸ τοπίο παράσταση κυνηγιῶ: ἀνδρικές μορφές καὶ σκυλιὰ σὲ κυνήγι λαγοῦ καὶ ἀγριόχοιρου. Πάνω δεξιά, γυναικεία ἡμίγυμνη ἀνακεκλιμένη μορφὴ μπροστὰ σὲ συστάδα θάμνων.
Ὅλες οἱ μορφές δηλώνονται μὲ ἐπιγραφές.

Ἄδημοσίευτο.

- 55.** Ὁ δ ὸ ς Τ ρ ι ῶ ν Ν α υ ἄ ρ χ ω ν καὶ Μ α ι ζ ῶ ν ο ς. Χῶρος ὀκταγωνικοῦ κτιρίου.
Ἄποκολλημένο.

Θέμα: Γεωμετρικὰ καὶ φυτικὰ κοσμήματα περιβάλλον παράσταση ἀνακεκλιμένης ποτάμιας θεότητας (Νείλου;) καὶ ἄλλων νεαρῶν μορφῶν.

Ἄδημοσίευτο.

- 56.** Ὁ δ ὸ ς Μ π ο υ κ α ο ὕ ρ η. Χῶρος κτιρίου.
Ὡδεῖο Πατρῶν.

Θέμα: Πλοχμὸς καὶ τρίγωνα περιβάλλον τὴ μορφὴ τοῦ κύκλωπα Πολύφημου καθισμένου πάνω σὲ βράχο μπροστὰ στὴ σπηλιά του. Ὁ Πολύφημος ἀπλώνει τὸ χέρι γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ ποτήρι (σκύφο) μὲ τὸ κρασί τοῦ Μάρωνα ποῦ τοῦ προτείνει ὁ Ὀδυσσεύς — σώζεται μόνο τὸ χέρι του. Τρία ἀπὸ τὰ κριάρια τοῦ Κύκλωπα εἰκονίζονται καθισμένα. Πάνω δεξιά ἐπιγραφή.

Ἄδημοσίευτο ².

1. Μνεία τοῦ ψηφιδωτοῦ αὐτοῦ βλ. στὸ *ΑΔ* 25 (1970), Χρον. 1 σ. 18.

2. Μνεία τοῦ ψηφιδωτοῦ βλ. στὸ *ΑΔ* 8π. π.

57. Ὁ δὸς Παναχαικοῦ, πλατεῖα Ψηλῶν Ἀλωνιῶν. Χῶρος οἰκίας.
Ἀποκολλημένο.

Θέμα: Σὲ γεωμετρικὸ πλαίσιο, τετράγωνο μὲ παράσταση ὄρθιος Ἀφροδίτης. Κάτω δεξιὰ γονατιστὸς ἐρωτιδέας.

Ἀδημοσίευτο.

ΠΕΙΡΑΙΑΣ

58. Δυτικὴ παραλία Ζέας. Αἴθουσα οἰκίας(;) ¹.
Αἴθριο Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

Θέμα: Γεωμετρικὰ κοσμήματα περιβάλλον κεντρικὸ τετράγωνο, πλαίσιο μὲ ἀλυσιδωτὴ ταινία, μέσα στὸ ὅποιο ἐγγράφεται κύκλος μὲ τὸ ἴδιο πλαίσιο. Στὸ κέντρο τοῦ κύκλου εἰκονίζεται κεφαλὴ μεδούσης, ἐνῶ ἡ ὑπόλοιπη ἐπιφάνεια φέρει τὸ θέμα τῆς «κουκουνάρας». Στὰ μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τετραγώνου τριγωνικὰ κενά, βλαστοὶ καὶ καρδιόσχημα φύλλα.

Χρονολόγηση: 2ος αἰ.

Βιβλιογραφία: Ἐστία 1892A, σ. 175, 223, 368, καὶ I. Δραγάτση, «Κεφαλὴ Μεδούσης», σ. 190-1, «Ἀρχαίας οἰκίας λείψανα», σ. 237 — Τοῦ ἴδιου, ΠΑΕ 1892, σ. 17-8, 20, 23, 29 — Δελτίον Ἀρχαιολ. 8 (1892), σ. 23-4 — Α. Φιλαδελφέως, «Τὸ Γοργόνειον ἐν τῷ ἐκ Πειραιῶς ψηφιδωτῷ», ΑΕ 1894, σ. 99-112, πίν. 4. Πρβ. Ἐστία 1894, σ. 63 — ΑΙΑ 9 (1894), Arch. News, «The Gorgoneion and its History», σ. 571 — W. Wrede, AA 41 (1926), σ. 409 — S. Korsunska, «Römische Mosaiken in Zarskoje Sselo», JdI 43 (1928), σ. 369 — A. Blanchet, La Mosaïque, Paris 1928, σ. 73 — M. E. Blake, «The Pavements of the Roman Buildings of the Republic and the Early Empire», MAAR 8 (1930), σ. 117 — D. Levi, Antioch Mosaic Pavements I, σ. 385 — Blanche Brown, Ptolemaic Paintings and Mosaics and the Alexandrian Style, Cambridge 1957, σ. 81 σημ. 256 — M. Katherine Donaldson, «A pebble Mosaic in Piraeus», Hesperia 34 (1965), σ. 77 σημ. 3.

ΡΟΔΟΣ

59. Ὁδὸς Παύλου Μελά 5, οἰκόπεδο ἰδιοκτησίας Κ. Βρούχου. Ὑπόστυλος χῶρος Νυμφαίου(;).
Κατὰ χῶραν καλυμμένο.

Θέμα: Μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ σπειρομαϊάνδρο, ὄρθιος γυμνὸς στεφανωμένος Διόνυσος ποὺ κρατεῖ σταφύλι στὸ ἓνα τοῦ χέρι καὶ κάρθαρο στὸ ἄλλο. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν παράσταση γεωμετρικὰ κοσμήματα.

1. Καὶ ἄλλοι χῶροι τοῦ κτιρίου ἦταν στρωμένοι μὲ ψηφιδωτὰ μὲ γεωμετρικὰ θέματα.

Χρονολόγηση: 2ος αί.

Βιβλιογραφία: Γ. Κωνσταντινόπουλος, *ΑΔ* 24 (1969), Χρον.₂ σ. 461, 464, σχ. 7, πίν. 467α, 468β — P.M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1970-1», *ArchRep* 1970/1, σ. 32 — J.P. Michaud, *BCH* 95 (1971), Chronique σ. 1042, εικ. 523 (σ. 1039).

- 60.** Δυτικά όδοϋ Σ. Βενιζέλου, οικόπεδα Συνεταιρισμοϋ Καταστηματαρχῶν.
Castello Ρόδου.

Θέμα: Ένιαῖο γεωμετρικὸ κόσμημα περιβάλλει τὴν κεντρικὴ παράσταση, ποὺ πλαισιώνεται ἀπὸ βλαστὸ μὲ κισσόφυλλα καὶ εἰκονίζει τὴν Εὐρώπη πάνω στὸν Ταῦρο (πίν. 27α). Ὁ βλαστὸς ξεκινᾷ ἀπὸ δύο ἀμφορεῖς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν παράσταση.

Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Μ. Χατζηδάκης, *ΑΔ* 22 (1967), Χρον.₁ σ. 21 — Γ. Κωνσταντινόπουλος, *ΑΔ* 22 (1967), Χρον.₂ σ. 531, 533 σχ. 9 (σ. 532), πίν. 388γ — P.M. Fraser, «Archaeology in Greece, 1968-9», *ArchRep* 1968/9, σ. 38 — J.P. Michaud, *BCH* 94 (1970), Chronique σ. 1135, εικ. 542 (σ. 1136) — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 66 ἀρ. 266, καὶ 3 (1971), σ. 115 ἀρ. 449.

ΣΠΑΡΤΗ¹

- 61.** Βορειοανατολικὸ τμήμα πόλης, γωνία Κ. Παλασιολόγου καὶ Διοσκουρίων, κήπος παλιᾶς οἰκίας Μουραμπᾶ. Δύο χῶροι οἰκοδομηματος.
Κατὰ χῶραν.

Θέματα: α) Σὲ τετράγωνο, ποὺ πλαισιώνεται μὲ γεωμετρικὰ κοσμήματα, ἡ Εὐρώπη, ἡμίγυμνη, καθισμένη πάνω στὸν Ταῦρο ποὺ τρέχει πάνω ἀπὸ τὰ κύματα. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δύο φτερωτοὶ ἐρωτιδεῖς τὴν σκιάζουν σχηματίζοντας μὲ τὸ ὕψωμα ποὺ κρατοῦν τόξο πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι της.

β) Πολλαπλὰ γεωμετρικὰ πλαίσια περιβάλλουν τὸν καθισμένον Ὀρφέα ποὺ παίζει τὴ λύρα. Γύρω του ἄγρια καὶ ἡμερα ζῶα, πτηνὰ καὶ ἐρπετὰ (πίν. 27β).

*Χρονολόγηση: Ψηφιδωτὸ Εὐρώπης: Τέλος 3ου αἰ.**Ψηφιδωτὸ Ὀρφέα: Ἀρχὲς 4ου αἰ².*

1. Τὸν καθηγητὴ κ. Χρ. Χρήστου, ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ συζητήσῃ μαζί μου προβλήματα σχετικὰ μὲ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Σπάρτης, εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

2. Τὰ δύο αὐτὰ ψηφιδωτά, ἂν καὶ ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκία, βρίσκονται σὲ διαφορετικὸ ἐπίπεδο.

Βιβλιογραφία: α) G. Hirschfeld, «Comunicazioni dal Peloponneso», *Bull. dell'Inst. di corrisp. arch.* 1873, σ. 213 — *AZ* 1873, σ. 75 — H. Dressel und A. Milchhofer, «Die antiken Kunstwerke aus Sparta und Umgebung», *AM* 2 (1877), σ. 427-9 — R. Engelmann, «Zwei Mosaiken aus Sparta», *AZ* 39 (1881), σ. 130-2, πίν. 6 — Π.Γ. Καστρομένος, *Ἑστία* 15/16 (1883), σ. 367 — *Παναθήναια* 15 (1907/8), σ. 171 — S. Reinach, *Répertoire de Peintures grecques et romaines*, Paris 1922, 13₂ — *Mosaïques de Grèce*, Péloponnèse, πίν. 2 — A. Blanchet, *La Mosaïque*, Paris 1928, σ. 68-9 — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, I, σ. 171 — X. Χρήστου, *Ἀρχαία Σπάρτη*, Σπάρτη 1960, σ. 67, εικ. 8 (σ. 66) — Τοῦ ἴδιου, *ΑΔ* 19 (1964), Χρον.₁ σ. 136 — Τοῦ ἴδιου, «Τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Σπάρτης», *Ἡμερ. Ἴονικῆς καὶ Λαϊκῆς Τραπέζης Ἑλλάδος*, 1968, Ἰαν.-Φεβρ. — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les Mosaïques de la Maison du Menandre*, σ. 90 σημ. 3.

β) *AM* 22 (1897), Funde σ. 229 — *AJA* 2 (1898), «Arch. News, 1897-98», σ. 110 — *Παναθήναια* ἔπ.π. — *Mosaïques de Grèce*, πίν. 1 — H. Stern, «La Mosaïque d'Orphée de Blanzay - Les - Fismes», *Gallia* 13 (1955), σ. 74 ἄρ. 33, εικ. 19 — X. Χρήστου, *Ἀρχαία Σπάρτη*, σ. 67, εικ. 9 (σ. 68) — Τοῦ ἴδιου, *ΑΔ* ἔπ. π. — Τοῦ ἴδιου, *Τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Σπάρτης*, ἔπ. π. Μάϊος-Ἰούνιος — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, ἔπ. π. σ. 19 σημ. 5, 24-5, 88 σημ. 12, 91 σημ. 1, 95 σημ. 8.

62. Νότια τοῦ ἀρχαίου θεάτρου, οἰκόπεδο Ο. Παρασκευοπούλου. Δύο χῶροι ἔπαυλης¹.

Κατὰ χῶραν.

Θέματα: α) Σὲ πλαίσιο γεωμετρικῶν κοσμημάτων τετράγωνο μὲ θέματα ἐπίσης γεωμετρικά. Στὸν ἐλεύθερο κεντρικὸ κύκλο παράσταση κεφαλῆς μεδούσης (πίν. 28α).

β) Πλούσιο πλαίσιο μὲ γεωμετρικὰ σχήματα περιβάλλει πλατὺ μαιανδρικό κόσμημα ποῦ ἀφήνει τετράγωνο κενὸ χῶρο στὸ κέντρο, ὅπου εἰκονίζεται καθισμένος ὁ Διόνυσος, στεφανωμένος μὲ φύλλα κισσοῦ. Προσφέρει προσωπεῖο (;) σὲ μία ὄρθια ἀριστερά του μορφή ποῦ σκύβει καὶ τὸ φορᾶ.

Χρονολόγηση: Δεύτερο μισὸ 3ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Αἰκ. Δημακοπούλου, *ΑΔ* 20 (1965), Χρον.₁ σ. 170-3, πίν. 153 α-β, 154α-γ — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1965-66», *ArchRep* 1965/66, σ. 9 — G. Daux, *BCH* 92 (1968), Chronique σ. 812, εικ. 1-5 — Α. Καλογεροπούλου, «Χρονικὰ Ἀρχαιολογικὰ Πελοποννήσου», *Πελοποννησιακὰ* 7 (1969/70), σ. 410 — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 66 ἄρ. 268, 269.

63. Ὁ δὸς Ἀγ. Νίκωνος, μπρὸς στὴν οἰκία Ἀλεξοπούλου. Δύο χῶροι οἰκίας².

1. Τὰ ψηφιδωτὰ δύο ἀκόμα χῶρων τῆς ἔπαυλης (προθαλάμων) φέρουν γεωμετρικὰ θέματα.

2. Σὲ ἄλλα ψηφιδωτὰ τῆς ἴδιας οἰκίας εἰκονίζονται δύο πάνθηρες δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ κἀναρο, καθὼς καὶ γεωμετρικὰ θέματα.

Παλιά οίκια Μουραμπᾶ.

Θέματα: α) Νότια αίθουσα: Τετράγωνο πού περιέχει κύκλο στὸ κέντρο με παράσταση κεφαλῆς μεδούσης (πίν. 28β), τέσσερα ἡμικύκλια στὸ ἐσωτερικὸ τῶν πλευρῶν με παράσταση ἀντωπῶν δελφινιῶν, καὶ τέσσερα τεταρτοκύκλια στὶς γωνίες με φυτικὰ σχηματοποιημένα κοσμήματα.

β) Κεντρικὴ αίθουσα: Ἀπὸ τὴν κεντρικὴ παράσταση διατηρήθηκαν τρεῖς κεφαλές με τὶς ἐπιγραφές ΒΡΙΣΗΙΣ, [ΤΑΛΘΥ]ΒΙΟΣ, [ΠΑΤΡΟ]ΚΛΟΣ. Πρόκειται, πιθανότατα, γιὰ τὴν ὁμηρικὴ σκηνὴ τῆς παράδοσης τῆς Βρησηίδας ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα στὸν Ἀγαμέμνονα.

Βιβλιογραφία: X. Χρήστου, *ΑΔ* 19 (1964), Χρον.₁ σ. 137-8, πίν. 137α-β, 138 α-β — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1963-64», *ArchRep* 1963/64, σ. 8-9 — G. Daux, *BCH* 90 (1966), *Chronique* σ. 796, εἰκ. 6 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 54 — A. Κζλογεροπούλου, Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά, ὅπ. π. σ. 409.

64. Βορειοανατολικὸ τμήμα πόλης, διασταύρωση ὁδῶν Κ. Παλαιολόγου καὶ Βρασίδα, κῆπος οἰκίας Φουστάνου. Χῶρος οἰκοδομήματος.

Παλιά οἰκία Μουραμπᾶ.

Θέμα: Ὁ Ἀχιλλέας στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σκύρου Λυκομήδη. Εἰκονίζεται ἡ κρίσιμη στιγμὴ πού ὁ Ἀχιλλέας ἀποκαλύπτεται ἀρπάζοντας τὰ ὄπλα ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεά (πίν. 29α).

Χρονολόγηση: Ἀρχές 4ου αἰ.

Βιβλιογραφία: R. Weil, «Mosaic in Sparta», *AM* 1 (1876), σ. 175-6 — H. Dressel und A. Milchhofer, *Die antiken Kunstwerke aus Sparta*, ὅπ. π. σ. 429-431 — R. Engelmann, *Zwei Mosaiken aus Sparta*, ὅπ. π. σ. 128-130, 132, πίν. 6 — Ἀθήναιον 10 (1881) σ. 52, 324 — *Παναθήναια* 15 (1907/8), σ. 171 — *Mosaïques de Grèce*, Péloponnèse, πίν. 3 — S. Reinach, *Repertoire* 166₆ — D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements*, I, σ. 111 σημ. 38 — X. Χρήστου, Ἀρχαία Σπάρτη, σ. 67-8 — Τοῦ ἴδιου, *ΑΔ* 19 (1964), Χρον.₁ σ. 136 — Τοῦ ἴδιου, Τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Σπάρτης, ὅπ. π. Μάρτιος-Ἀπρ. — A. Κζλογεροπούλου, Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά, ὅπ. π. σ. 408.

65. Κῆπος παλιᾶς οἰκίας Σινακίδη (σήμερα οἰκία Κάκαρη). Μεγάλος χῶρος ἔπαυλης.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σπάρτης καὶ οἰκία Μουραμπᾶ.

Θέματα: Κεντρικὴ παράσταση ἡμικατεστραμμένη. Διατηροῦνται σὲ κακὴ κατάσταση οἱ μορφές τριῶν μουσῶν (ἐπιγραφές: ΟΥΡΑΝΙΑ, ΚΑΛΛΙΟΠΗ, ΠΟΛΥΜΝΙΑ). Τὴν παράσταση πλαισιώνουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνήθη διακοσμητικὰ θέματα, πέντε προσωπογραφίες σὲ τετράγωνα, πού δηλώνονται

ἐπίσης μὲ ἐπιγραφές: ΣΑΠΦΩ, ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ, Α(Λ)ΚΜΑΝ, (πίν. 29β), ΑΝΑΚΡΕΩΝ, ΑΛΚΑΙΟΣ(;). Οἱ δύο τελευταῖες εἶναι σχεδὸν κατεστραμμένες.

Ἀνατολικά καὶ δυτικά ἀπὸ τὰ παραπάνω θέματα δύο παραστάσεις ἡμικατεστραμμένες κυνηγιῶ: α) Κυνήγι ἀγρίων ζώων. Στὰ δύο ἄκρα οἱ προσωποποιήσεις τῆς Ἡμέρας καὶ τῆς Νύκτας, ὅπως δηλώνουν οἱ ἐπιγραφές.

β) Ἐπιστροφή κυνηγοῦ ἀπὸ τὸ κυνήγι. Προσωποποιήσεις τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης (ἡ δεύτερη σχεδὸν κατεστραμμένη).

Χρονολόγηση: Ἀρχές 4ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Δελτίον Ἀρχαιολ. 5 (1889), «Ἀνακάλυψις μωσαϊκοῦ ἐν Σπάρτῃ», σ. 74, καὶ «Σκαφικαὶ ἐργασίαι ἐν Σπάρτῃ», σ. 108 — *AA* 4 (1889), σ. 129 — *AJA* 5 (1889), «Arch. News» σ. 379 — Fr. Winter, «Silanion», *JdI* 5 (1890), σ. 151 — S. Reinach, *Chronique d'Orient*, Paris 1891, σ. 624 — X. Χρήστου, *AA* 19 (1964), Χρον. σ. 138-141, πίν. 138γ, 139α-β, 140α-β — Τοῦ ἴδιου, «Λακωνικοὶ μετ' ἀναγλύφων ἀμφορεῖς», *AA* 19 (1964), Μελέται σ. 199 σημ. 87 — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece, 1963-64», *ArchRep* 1963/64, σ. 8, εἰκ. 7 — *Archeologia* 1 (1964), «Nouv. Arch.», σ. 101 — G. Daux, *BCH* 90 (1966), *Chronique* σ. 795-6, εἰκ. 1-4 — *BullAIEMA* 1 (1968), σ. 54 — W. Gauer, «Die griechischen Bildnisse der klassischen Zeit als politische und persönliche Denkmäler», *JdI* 83 (1968), σ. 121 — X. Χρήστου, Τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Σπάρτης ὅπ. π. Ἰούλ.-Αὔγ., Νοέμβρ.-Δεκ. — Α. Καλογεροπούλου, Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά ὅπ. π. σ. 409 — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, *Les Mosaïques de la Maison du Ménandre* σ. 15 σημ. 8, 89 σημ. 3.

ΤΡΑΜΥΘΙΑ: Βλ. Μῆλος (ἀρ. 41)

ΤΡΙΚΑΛΑ Θεσσαλίας

66. Συγκρότημα Ἄ σ κ λ η π ι ε ί ο υ (;), χῶρος ἀνατολικά ναοῦ Ἀγ. Νικολάου. Δύο αἵθουσες κτιρίου.

Κατὰ χώραν (α), Μουσεῖο Τρικάλων (β).

Θέματα: α) Ἡ κεντρικὴ παράσταση, ποὺ πλαισιώνεται ἀπὸ γεωμετρικὰ κοσμήματα, εἰκονίζει σκυφτὸ γέροντα πάνω σὲ ἡμίονο ποὺ τρέχει. Δεξιὰ ἄνδρας γυμνός. Ὑπολείμματα σκηνῆς διονυσιακῆς(;).

β) Ὁ βασιλιάς τῶν Ἡδωνῶν τῆς Θράκης Λυκοῦργος ὑψώνοντας πέλεκυ καὶ ἔτοιμος νὰ χτυπήσῃ μ' αὐτὸν τὴ ρίζα ἀμπέλου. Ἀριστερὰ ὄρθια μαινάδα μὲ πυρσό. Στὴ δεξιὰ γωνία, κοντὰ στὴ ρίζα, γυναικεῖα μορφή ποὺ ὑψώνει ἰκετευτικὰ τὸ χέρι, καὶ κάτω ἀριστερὰ ἄλλη γυναικεῖα μορφή καθισμένη, μὲ τὴν ἐπιγραφή ΘΡΑΚΗ. Πιο πάνω ἐπιγραφή μὲ τὶς ὑπογραφές τῶν ψηφωτῶν: ΤΙΤΟΣ ΦΛΑΒΙΟΣ ΕΡΜΗΣ ΚΑΙ [ΒΑ]ΣΣΟΣ. ΕΡΜΟΥ ΓΥΓΙΟΙ.

Χρονολόγηση: 3ος αϊ. (;)

Βιβλιογραφία: Δ. Θεοχάρης, *ΠΑΕ* 1958, σ. 75, πίν. 51β, 52β, 53α-β — *Έργον* 1958, σ. 70-1, εικ. 72-3 — G. Daux, *BCH* 83 (1959), *Chronique* σ. 690, εικ. 34-5 (σ. 692) — Δ. Θεοχάρης, *ΑΔ* 16 (1960), *Χρον.* σ. 170, πίν. 151γ-δ — Τοῦ ἴδιου, *ΑΔ* 20 (1965), *Χρον.* σ. 313-5, πίν. 371, 372α-β — A.H.S. Megaw, «Archaeology in Greece», *ArchRep* 1965/66, σ. 14-5, εικ. 25 — Ph. Bruneau et Cl. Vatin, «Lycurgue et Ambrosia sur une nouvelle mosaïque de Delos». *BCH* 90 (1966), σ. 409, ἀρ. 8bis — G. Daux, *BCH* 92 (1968) *Chronique* σ. 870, εικ. 1-2 (σ. 867-8) — *REG* 83 (1970), σ. XVI-XVII — *BullAIEEMA* 2 (1970), σ. 68 ἀρ. 285, καὶ 3 (1971), σ. 119 ἀρ. 471.

ΧΑΛΚΙΔΑ Εὐβοίας¹

67. Ὅριο συνοικισμῶν «Κ α μ ά ρ ε ς» καὶ «Γ ύ φ τ ι κ α». Αἴθουσα ἔπαυλης².

Κατὰ χῶραν.

Θέμα: Μέσα σὲ πλούσιον γεωμετρικὸ διάκοσμο, τετράγωνο χωρισμένο με ἀλυσιδωτὴ ταινία σὲ ἑννέα διάχωρα. Στὸ μεγαλύτερο, τὸ κεντρικόν, ἐρωτιδέας ποῦ ἀκοντίζει ἐλάφι. Στὰ ὑπόλοιπα παγώνια, πουλιά, καὶ δύο κεφαλές μορφῶν στεφανωμένων με λουλούδια καὶ φύλλα (Διόνυσος;) (πίν. 30α-β).

Χρονολόγηση: 2ος αϊ.

Βιβλιογραφία: Α. Ἀνδρειωμένου, «Ψηφιδωτὰ ἐν Χαλκίδι», *ΑΕ* 1953/4_α, σ. 303, 307-311, 313, παρ. πίν. Β, πίν. Π₁, Π_{1,2,4} — Τῆς ἴδιας, *ΑΔ* 16 (1960), *Χρον.* σ. 150, πίν. 131 — G. Daux, *BCH* 84 (1960), *Chronique* σ. 763, εικ. 8, 9 — *FA* 16 (1964), σ. 221-2 ἀρ. 3127 — Γ.Ι. Φουσάρα, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Εὐβοίας τοῦ Jules Girard, *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν* 11 (1964), σ. 55 σημ. 1, εικ. 4 (σ. 36) — S. Charitonidis - L. Kahil - R. Ginouvès, ὅπ. π. σ. 89 σημ. 3.

68. Πρῶτο χλμ. ὁδοῦ Χαλκίδας - Κύμης, δίπλα στὸ ἐργοστάσιο D a r i g. Μεγάλος χῶρος Γυμνασίου³.

Κατὰ χῶραν.

Θέμα: Σὲ πλατιὰ ζώνη, ποῦ περιβάλλει κεντρικὸ θέμα με γεωμετρικὰ κοσμήματα, εἰκονίζονται γυμναστὲς καὶ γυμνοὶ ἀθλητὲς σὲ ἀσκηση. Σώζονται δύο γυμναστὲς καὶ πέντε ἀθλητὲς (καὶ τμήμα ἐνὸς ἔκτου). Στὶς δύο ἀπὸ τὶς

1. Τὴν ἔφορο δ. Α. Ἀνδρειωμένου, ποῦ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ φωτογραφίσω τὰ δύο ψηφιδωτὰ τῆς Χαλκίδας, εὐχαριστῶ.

2. Οἱ ὑπόλοιποι τέσσερις χῶροι τῆς ἔπαυλης καλύπτονται με ψηφιδωτὰ ποῦ φέρουν θέματα γεωμετρικὰ, φυτικὰ κ.ἄ.

3. Ἄλλη αἴθουσα τοῦ κτιρίου, συνεχόμενη πρὸς τὸν μεγάλο χῶρο, φέρει πολὺ ἀπλοῦστερο γεωμετρικὸ ψηφιδωτό.

τρεις σωζόμενες γωνίες, ἀγγεῖα με κλάδους φοινικιάς (πίν. 31α-β). Ἡ παράσταση πλαισιώνεται ἀπὸ πλατιά ζώνη συμπλεκόμενων κύκλων καὶ στενότερη ρόμβων. Ἐξωτερικὰ ἀπλὸ ψηφιδωτὸ ἀπὸ ἀκανόνιστη χοντρά κομμένη λευκὴ πέτρα.

Χρονολόγηση: Τέλη 3ου - ἀρχὲς 4ου αἰ.

Βιβλιογραφία: W. Doerpfeld, *AM* 19 (1894), «Funde» σ. 533-4 — *AJA* 10 (1895), σ. 412, 553 — Γ. Παπαβασιλείου, *ΠΑΕ* 1900, σ. 15, 57-60 — *AM* 25 (1900), σ. 457 — *AJA* 5 (1901), «Arch. News, 1901», σ. 341 — *AJA* 6 (1902), «Work of the Greek Arch. Society in 1900», σ. 67 — Α. Ἀνδρειωμένου, Ψηφιδωτὰ ἐν Χαλκίδι, ἔπ. π. σ. 303, 305-7, 312-3, παρ. πίν. Α, πίν. Ι — Β. Καλλιπολίτης - Β. Πετράκος, *ΑΔ* 18 (1963), Χρον.₁ σ. 123, σχ. 1 — *FA* 16 (1964), σ. 221-2 ἀρ. 3127.

ΧΑΝΙΑ Κρήτης

69. Πλατεῖα Μητροπόλεως. Χῶρος λουτροῦ¹.

Κατὰ χῶραν.

Θέμα: Τρίτωνας μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ ἀλυσιδωτὴ ταινία. Φυτικά κοσμήματα.

Χρονολόγηση: Πρῶτο μισὸ 2ου αἰ.

Βιβλιογραφία: Γ. Τζεδάκις, *ΑΔ* 25 (1970), Χρον.₂ σ. 467-8, πίν. 409β-γ.

70. Συνοικισμὸς «Νέα Καταστήματα»². Δωμάτιο οἰκίας³.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Χανίων.

Θέμα: Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς αἴθουσας, μέσα σὲ πλαίσιο ἀπὸ ἀλυσιδωτὴ ταινία, δύο παραστάσεις ἀπὸ τὸ μυθολογικὸ θέμα Ποσειδῶν - Ἀμυμῶνη. Ἀριστερὰ ἢ Ἀμυμῶνη δέχεται τὴν ἐπίθεση σατύρου, ἐνῶ δεξιὰ παριστάνεται ὁ Ποσειδῶν ὄρθιος, με τρίαινα στὸν ἀριστερό του ὄμο καὶ ἀκουμπώντας τὸ δεξιὸ του χέρι στὴν πλάτη τῆς νύμφης, ποὺ κάθεται κοντὰ στὴν πηγὴ. Στις τέσσερις γωνίες ἢ ἀλυσίδα τοῦ πλαισίου διακόπτεται ἀπὸ ἰσάριθμους κύκλους

1. Ἐνας δεύτερος χῶρος τοῦ λουτροῦ κοσμεῖται με ψηφιδωτὸ με φυτικά θέματα, καθὼς καὶ με παράσταση δύο πελμάτων μπροστὰ σὲ μία εἴσοδό του.

2. Τὸν 17ο αἰ. ὁ περιηγητὴς L. Chevalier εἶδε στὴν ἴδια περιοχὴ ψηφιδωτὸ δάπεδο «l'ès bien conservé» (βλ. μνεία στὸν R. Pashley, *Travels in Crete*, I, 1837, σ. 15, καὶ στὸν I.P. Ραγκαβῆ, *Τὰ Ἑλληνικά*, Γ', 1855, σ. 515). Ὁ Β. Θεοφανείδης (*AE* 1945/7, σ. 44 σημ. 2) δὲν πιστεύει ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο ψηφιδωτὸ, χωρὶς νὰ αἰτιολογῇ ἕμως τὴ γνώμη του.

3. Τὸ ἔτος 1959 ἀποκαλύφθηκε ψηφιδωτὸ καὶ ἄλλου δωματίου, χωρὶς ὅμως παραστάσεις μορφῶν.

που εικονίζουν κεφαλές μεδουσών. Δυτικά από τις παραστάσεις, τετράγωνο με εικόνιση κοκορομαχίας.

Χρονολόγηση: 'Ο δημοσιεύσας χρονολογεί τὸ ψηφιδωτὸ στὸν 1ο π.Χ. αἰ. 'Ομως, σύμφωνα με τὴν τεχνοτροπία του, ὀρθότερη εἶναι ἡ τοποθέτησή του στὸν 3ο μ.Χ. αἰ., καὶ μάλιστα στὸ δεύτερο μισό ¹.

Βιβλιογραφία: Β. Θεοφανείδης, *ΕΕΚΣ* 1 (1938), «Εἰδήσεις» σ. 609, 610 — El. Pierce Blegen, «News Items from Athens», *AJA* 42 (1938), σ. 305 — Β. Θεοφανείδου, «Ψηφιδωτὸν ἐν Χανίοις», *ΑΕ* 1945/7, σ. 37-46 με εἰκόνες μέσα στὸ κείμενο — *FA* 4 (1951), σ. 260 ἀρ. 2562 — Ph. Bruneau, «Le motif des coqs affrontés dans l'imagerie antique», *BCH* 89 (1965), σ. 110 ἀρ. 62, εἰκ. 16 (σ. 108), 17 (σ. 109) — *BullAIEMA* 2 (1970), σ. 63 ἀρ. 246 — Σ. Γ. Σπανάκη, *Κρήτη Β', Κρήτη (χ. χρ.)*, σ. 403.

ΧΩΡΑΦΑ: Βλ. Μυτιλήνη (ἀρ. 44)

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

I. ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Συνθέσεις

'Απόλλων - Δάφνη, 11
 'Απόλλων - Μοῦσες, 9, 23
 'Ασκληπιός, ἀφιξή του στὴν Κῶ, 24
 'Αχιλλέας στὴν αὐλή τοῦ Λυκομήδη, 64
 Βρησηΐς, παράδοσή της ἀπὸ τὸν 'Αχιλλέα
 στὸν 'Αγαμέμνονα, 63
 Διονυσιακὲς σκηνές, 11, 21, 22, 62, 66,
 σ. 216 σημ. 3
 Εὐρώπη - Ταῦρος, 5, 20, 27, 60, 61
 Ζεὺς - Γανυμήδης, 11
 'Ηρακλῆ συμπόσιο, 31
 'Ηρακλῆς, ἄθλοι, 51
 Λυκοῦργος - 'Αμβροσία, 66
 'Οδυσσεύς - Πολύφημος, 56
 Πάριδος κρίση, 23
 Ποσειδῶν - 'Αμμώνη, 70
 Ποσειδῶν ἐναντίον Πολυβότη, 35

2. Μορφές

'Αφροδίτη, 57
 Διόνυσος, 17, 20, 49, 53, 59, 67
 'Ερωτιδεΐς, 7, 10, 21, 24, 27, 29, 34,
 38, 42, 46, 57, 61, 67
 Κένταυροι, 15, 18, 21, 23, θαλάσσιοι,
 7, 16, 29
 Κεφαλές με μορφή προσώπειου, 6, 67
 Μαινάδες, 3 (:), 7, 17, 22
 Μέδουσες, 17, 33, 46, 58, 62, 63, 70
 Μορφή (θεότητα;) πάνω σὲ ἵπποκαμ-
 πο, 16
 Μοῦσες, 34, 44, 65
 Νηρηΐδες, 14, 21, 24, 26, 45, 50
 'Ορφέας, 29, 31, 36, 44, 61
 Πᾶν, 17
 Σάτυροι, 2, 7, 17, 22, 23, 25
 Τρίτωνες, 21, 43, 48, 50, 69

1. Σύγκρ. πρόχειρα τὸ κεφάλι τῆς μέδουσας με τὴν προσωποποίηση τοῦ θέρους στὸ Baalbeck (M. Chehab, *Mosaïques du Liban*, Paris 1958, σ. 43, πίν. XIV). 'Η ἀπόδοση τῶν σωμάτων ὀδηγεῖ σὲ σύγκριση καὶ με λίγο ὀψιμότερα ψηφιδωτὰ (ὅπ. π. σ. 21 κ.έ., πίν. VIII-X).

II. ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Ἀγῶνες τεθρίππου, 37	Σκηνές μονομάχων, 25, 29
Ἀθλητές, 19, 39, 52, 68	Γυναικεία ἀνακεκλιμένη μορφή, 28, 54
Βουκολικὲς σκηνές, 20	Ἴππος καὶ δύο μορφές πού βαδίζουν, 4
Σκηνές θεάτρου, 44, 52, προσωπεῖα,
41, 44	Προτομές μορφῶν, 42, 47
Σκηνές θυσίας, 1	Σκηνές μουσικῆς, 52
Σκηνές κυνηγιοῦ ¹ , 22, 23, 25, 30, 32, 54,
65, σ. 216 σημ. 3, σ. 229 σημ. 2, σ. 236
σημ. 2	Οἰκογενειακὲς σκηνές, σ. 236 σημ. 2
	Χορεύτρια, 46
	Σκηνές ψαρέματος, 12, 30, 31, 41

III. ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Ἀπόλαυσις, σ. 216 σημ. 2	Μεγαλόπολη, 40
Γῆ, 35	Μῆνες, σ. 216 σημ. 3
Ἐποχές, 8, 12, 13, 17, 36, σ. 216 σημ. 2,
σ. 229 σημ. 2	Νεῖλος (;), 55
Εὐτυχία, 19	Νίκη, 38
ἥλιος, 65	Νύκτα, 65
Ἡμέρα, 65	Σελήνη, 65
Θάλασσα, 8	Φθόνος, 1
Θράκη, 66	Ψυχές, 23
Κωνσταντινούπολη, σ. 236 σημ. 2	ᾠκεανός, 7, 8

IV. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Ἀλκαῖος (;), 65	Ἴπποκράτης, 24
Ἀλκιβιάδης, 65	Μένανδρος, 44
Ἀλκμάν, 65	Σαπφώ, 65
Ἀνακρέων, 65	Σωκράτης ἢ Πιττακός, 42

Θεσσαλονίκη

Γ. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΤΖΑΚΑ

1. Οἱ ἐρωτιδεῖς καὶ οἱ κένταυροι πού εἰκονίζονται σὲ σκηνές κυνηγιοῦ ἢ ψαρέματος ἀναγράφονται στὸ λῆμμα «ἐρωτιδεῖς» καὶ «κένταυροι» ἀντίστοιχα.